

Uluslararası Türk Akademisi

Hodja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

SON SESLER KAYBOLMADAN
BEFORE THE LAST VOICES ARE GONE

VOLUME CİLT

4

TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ III

ENDANGERED TURKIC LANGUAGES III

DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR

INTERDISCIPLINARY APPROACHES

Editors / Yayımcılar: Süer Eker & Ülkü Çelik Şavk

ANKARA • ASTANA / 2016

UNESCO 2016 HOCA AHMET YESEVÎ YILI ANISINA
IN MEMORIAM OF THE UNESCO 2016 HODJA AKHMET YASSAWI YEAR
В ЧЕСТЬ ГОДА ХОДЖИ АХМЕТА ЯССАУИ, ЮНЕСКО 2016

VOLUME CİLT / 4

International Turkic Academy
Uluslararası Türk Akademisi
Hodja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

SON SESLER KAYBOLMADAN
BEFORE THE LAST VOICES ARE GONE
ПОКА ЕЩЕ ЗВУЧАТ ЭТИ ЯЗЫКИ

TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ III
ENDANGERED TURKIC LANGUAGES III
ТЮРКСКИЕ ЯЗЫКИ, НАХОДЯЩИЕСЯ ПОД
УГРОЗОЙ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ

DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIMLAR
INTERDISCIPLINARY APPROACHES

Editors / Yayımcılar: **Süer Eker & Ülkü Çelik Şavk**

ANKARA • ASTANA / 2016

Tehlikedeki Türk Dilleri III: Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Cilt 4
Endangered Turkic Languages III: Interdisciplinary Approaches, Volume 4

Baskı Tarihi/Published in
Aralık/December 2016

Editörler/Editors
Prof. Dr. Süer Eker
Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk

Yayın Koordinatörü/Publishing Coordinator
Halil Ulusoy

Kapak Fotoğrafı/Cover Photograph
© Tudora Arnaut

ISBN: 978-9944-237-50-5

© **Uluslararası Türk Akademisi/International Turkic Academy**
Barış ve Uyum Sarayı Tauelsizdik Cad. No:57 Astana / Kazakistan
Tauelsizdik street 57, 010000, Palace of Peace and Reconciliation
Astana city, 010000, Republic of Kazakhstan
www.twesco.org • int@twesco.org
Tel: +7 (7172) 74-46-86

© **Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı**
Presidency of the Board of Trustees of the Khoja Akhmet Yassawi
International Turkish-Kazakh University
Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuğuoğlu Sokak. No: 30 06490 Bahçelievler/Ankara
Taşkent avenue Şehit H. Temel Kuğuoğlu street. No: 30 06490 Bahçelievler/Ankara, Turkey
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09
www.ayu.edu.tr • yayınlar@yesevi.edu.tr

Uyarı: Kitapta ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmaz.

Disclaimer: The views and opinions expressed in this book are those of the authors and do not necessarily reflect the opinions of the International Turkic Academy and Presidency of the Board of Trustees of the Khoja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University

AZERBAJCAN AZERBAIJAN АЗЕРБАЙДЖАН **KIRGIZISTAN** KYRGYZSTAN КИРГИЗИЯ
KAZAKISTAN KAZAKHSTAN КАЗАХСТАН **TÜRKMENİSTAN** TURKMENISTAN ТУРКМЕНИСТАН
ÖZBEKİSTAN UZBEKISTAN УЗБЕКИСТАН

TÜRК DEVLETLERİNİN
BAĞIMSIZLIKLARININ 25. YILI ONURUNA
IN MEMORIAM OF THE 25th ANNIVERSARY OF THE
INDEPENDENCE OF THE TURKIC STATES
ПАМЯТИ 25-ЛЕТИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ
ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ ГОСУДАРСТВ

TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ
ENDANGERED TURKIC LANGUAGES
ТЮРКСКИЕ ЯЗЫКИ, НАХОДЯЩИЕСЯ ПОД УГРОЗОЙ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ

Prof. Dr. Darhan Kıdırali
Uluslararası Türk Akademisi Başkanı
 President
 Darkhan Kydyrali
 International Turkic Academy

Dil, şüphesiz, insanlığın en değerli hazinelerinin başında gelir. İnsanlar, duygu-düşüncelerini aktarmak, kendilerini ifade etmek, bilgi ve birikimlerini paylaşmak, dünyayı tanımak ve tanıtmak için dile müracaat eder. Dil yeterliğine sahip olmayan, kelimeleri yerinde ve doğru kullanamayan bir insan sağlıklı düşünemez, dünyayı kavrayamaz. Aslında dili incelemek, insan şuurunun sınırlarını çözmekle eşdeğerdir. Dolayısıyla, dil sadece bir iletişim aracı değildir, aynı zamanda insanı diğer varlıklardan ayıran, medeniyet inşa eden çok önemli kültürel değerdir; bir milletin geçmişini, bugününü ve geleceğini belirleyen önemli unsurdur. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. K. Atatürk'ün 'Türk dili, dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihâyetsiz felâketler içinde bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.' vecizesi büyük anlam taşımaktadır. Bu sebeple, sadece geçmişten süzülüp gelen sözümüzü değil, geleceğe bakan özümüzü de içerdiği için dilimizi korumamız ve zamanın gereklerine göre geliştirmemiz gerekmektedir.

Genel kabule göre, günümüz dünyasında 6,500-7,000 dil vardır. Maalesef, dillerin sayısı giderek azalmaktadır. Az nüfuslu halkların dilleri, dünya dillerinin yarısını teşkil etmektedir. Bu dillerin önemli bir kısmı yakın gelecekte kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Language is undoubtedly one of the most precious treasures of humanity. People apply language to convey feelings and thoughts, to express themselves, to share accumulation of knowledge, or even to recognize and promote the world. A person who does not know the language enough, who is not able to use words properly and correctly cannot think straight and comprehend the environment. In fact, examining the language is equivalent to explore mysterious of human consciousness. Therefore, language is not only means of communication; it is also very significant cultural asset that separates human beings from other beings and builds civilization. At the same time, it is important factor that determines past, present and future of a nation. In this regard, the brief expression of M.K. Atatürk has great meaning: *'Turkish language is the most beautiful, richest and easiest to understand language in the world. Turkish language is a sacred treasure for the Turkish nation. Because today the Turkish nation realizes that everything that constitutes its own nationality has been preserved by its language in endless disasters that the Turkish nation faces. Turkish language is the heart and mind of Turkish nation.'* Consequently, since the language includes not only our speeches coming from the past, but also our essence looking to the future, it is essential to protect and develop our precious language in compliance with the necessities of time.

According to general acceptance, there are 6,500-7,000 languages in today's world. Unfortunately, the number of languages has been getting smaller and smaller and many of them are in danger of disappearing. These are pri-

UNESCO tehlikedeki dillerin korunması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. UNESCO tarafından paylaşılan bilgilere göre, son 60-70 yıl zarfında 200'den fazla dil kaybolmuştur. Bugün ise 538 dil kritik, 502 dil ciddi tehlike altında ve 607 dil ise savunmasız durumdadır. Ne yazık ki, bu listede Türk dilleri/lehçeleri de yer almaktadır. Bu durum, özellikle SSCB'nin 20. yüzyılda izlediği dil politikalarıyla tahrip edici vahim olayların sonucunda ortaya çıkmıştır.

20. yüzyıl sonunda bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri, dillerini ve kaybolmakta olan değerlerini koruma altına almaya başlamıştır. Ancak, müstakil devletleri olmayan bazı Türk topluluklarının bu tehlikeyi atlattıkları söylenemez. Bu sebeple, Türk dilini araştırmakla mükellef olan ve “Son Sesler Kaybolmadan” öz deyişi ile yola çıkan Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Üniversitesi; değerli bilim adamları Süer EKER ve Ülkü ÇELİK ŞAVK'ın yürütmekte olduğu ‘Tehlikedeki Türk Dilleri’ temalı uluslararası araştırma projesine destek vermeyi kendilerine bir borç bilmıştır.

Sonuç olarak böyle önemli belgesel çalışmanın ortaya konulmasından kıvanç duyduk. Çalışmaya katılan bütün bilim adamlarını yürekten kutlar, bu çalışmanın güzel dilimizin korunması çabalarına katkıda bulunması dileğiyle saygılar sunarım.

marily the languages of minor communities that constitute half of the world languages.

For this reason, UNESCO endeavors to protect endangered languages. According to information given by the international organization, now 200 languages have disappeared in the last 60-70 years, 538 languages are in critical level, 502 ones are seriously endangered and 607 languages are vulnerable. Turkish language and dialects are unfortunately ranked in this list. This situation is especially the result of devastating events related to the foreign policy of the USSR in the 20th century.

After gaining their independencies at the end of the 20th century, Turkic Republics have begun to protect their languages and lost values. However, it cannot be claimed that some communities-without independent states have survived this danger. Therefore, International Turkic Academy who has been obliged to investigate Turkish language takes initiative “Before last voices disappear”. Thus, Hodja Akhmet Yassawi University and International Turkic Academy support the research project called “Endangered Languages: Theoretical Framework” conducted by distinguished scientists Süer EKER and Ülkü ÇELİK ŞAVK. As a result, we are proud of revealing such important documentary work. I cordially congratulate all the scientists who participated in the work and I hope this work will make contribution to the protection of our beautiful language. Yours respectfully.

Prof. Dr. Musa Yıldız
Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

Prof. Dr. Musa Yıldız
 Hodja Akhmet Yassawi University
 President of Board of Trustees

Dil, ‘eşref-i mahlukât’ olan insanı insan yapan en önemli değerlerinden biridir. Tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar farklı sebeplerle yüzlerce dil yok olmuş, mevcut dillerden yüzlerce yeni dil doğmuştur.

Bu kesintisiz ama tabii süreç, özellikle 19. yüzyıldan itibaren Batıda yükselen milliyetçi dalgaların, azınlıkları ve azınlık dillerini tehdit olarak algılamaya başlamasıyla farklı bir mahiyet kazandı. Bu dönemde, dil siyasetleriyle çoğunluğun dilinden ve resmî dilden farklı olan diller büyük ölçüde asimile edildi.

19. yüzyılın ortalarına kadar Arap alfabesiyle yazılan, söz varlığı ve gramer bakımından birbirinden çok farklı ve uzak sayılamayacak Osmanlı ve Çağatay Türkçelerinin kaderi de farklı olmadı. Gaspıralı İsmail’in ‘Tercüman’ gazetesine simgelenebilecek Ortak Dil çabaları, Çarlık Rusyasının, Müslüman Rusya Türklerinin ortak yazı dili Çağatay Türkçesini işlevsizleştirilmesi, kamu alanından çıkarması ve zamanın ihtiyaçlarını karşılayamayacak hale getirmesiyle neticelendi.

1917 Ekim Devrimi’nin ardından kurulan Sovyetler Birliği de ‘böl ve yönet’ ilkesiyle çok sayıda mahalli yazı dili ihdas etti. Bu diller labirentinin yol açacağı anlaşmazlık ve kaos ortamı; Sovyetler Birliği sınırları dâhilinde farklı dilleri konuşan, farklı dinlerin müntesibi halkları Rusça konuşan, ateist ‘Homo Sovietus’ yaratılması hedefine yönlendirdi. Bu politikalar, sahip oldukları demografik avantajlara rağmen çok nüfuslu Türk halklarının dillerini dahi orta ve uzun vadede bütünüyle işlevsizleştirme tehlikesiyle karşı karşıya getirdi.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Türk Cumhuriyetleri bu tür bir akıbetten kurtuldu. Rusya sınırları dâhilinde kalan Türk dillerinin ise, kısa ve orta vadede Rusçaya bir alternatif oluşturma imkânları bulunmadığı gibi, Rusça karşısında folklorik ve sembolik birer öge olmaktan öte şansları yoktur. Rusya örneğindeki bu tespitin, Türk dillerinin yerli azınlık dili olarak konuşulduğu diğer ülkeler için de geçerli olduğu ifade edilebilir.

Günümüz şartlarında ise farklı dillerin kültürel zenginlik unsuru ve insanlığın binlerce yıl boyunca sahip olduğu birikimleri taşıyan bir araç olarak değerlendirilmeye başlamasıyla bu kez ‘tehlikedeki diller’ ve bu dilleri ‘belgeleme veya yeniden canlandırma’ girişimleri gündeme geldi.

Language is one of the most important values that make a human a human, which is the ‘most valuable of the created ones’. Since ancient times of history, hundreds of languages have disappeared up to date, due to various reasons, and hundreds were born from the existing ones.

This continuous, yet natural process gained a different quality through perception of minorities and languages of those as a threat by the nationalistic waves, which increased especially in the West, after the 19th century. In this age, languages other than the language of the majority and that of the official language assimilated significantly, through language policies.

Until the mid-19th century, the fate of Ottoman and Chagatai Turkish, which could not be considered very different from and distant to each other in terms of words and grammar and which were written in Arabic Alphabet, was not much different. Efforts for a Common Language that could be symbolized with the newspaper ‘Tercüman’ of Gaspıralı İsmail, ended with the Tsarist Russia making the Chagatai Turkish, which was the common written language of Muslim Russian Turks, nonfunctional and omitting it from public use and making it become unable to respond to the needs of the time.

Soviets Union, which was founded after the October Revolution in 1917, also created a big number of local written languages on the principle of “divide and govern”. This environment of conflict and chaos led by this labyrinth of languages steered the communities that spoke different languages and were followers of different religions within the borders of Soviets Union to the target to create a Russian speaking and atheist ‘Home Sovietus’. These policies, jeopardized the languages of highly populated Turkic people, despite the demographic advantages they had, to become non-functional in medium and long terms.

Turkic Republics evaded this end, with the dissolution of Soviets Union. Turkic Languages that remain in the Russian borders do not have a possibility to become an alternative to Russian in short and medium terms, nor a chance to become something more than a folkloric and symbolic element against Russian. This finding in the example of Russia, can be deemed as valid in the other countries, where Turkic languages are spoken as a language of local minorities.

Under the circumstances of today, upon the fact that different languages have started to be considered as an element of richness and a tool bearing the accumulation

Sosyal, siyasal, bilimsel farklı pek çok görünümle-ri bulunan ‘tehlakedeki diller’ olgusu, 1990’lı yıllardan itibaren uluslararası kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutmaya başladı. Dilleri ve tabiatıyla kültürleri yok olma, gelecek nesillere aktarılamama tehdidi ile karşı karşıya kalan genellikle az nüfuslu halklar, özellikle Batı ülkelerinde sivil toplum kuruluşları ve misyoner teşkilatlarından üniversitelere kadar pek çok kurum ve kuruluşun ilgili odağı oldu.

Çoğu örnekte geri dönüşü mümkün olmayan bu süreçte, yok olma riskiyle karşı karşıya bulunan dilleri, diğer bir ifadeyle ‘tehlakedeki diller’i belirli ölçüde kayıt altına alma, belgeleme ve bu dillerin yok olma süreçlerini, en azından, yavaşlatma konusunda UNESCO’nun ‘Tehlikedeki Diller Atlası’ ve Google tarafından desteklenen ‘Endangered Languages’ vb. dünya genelinde çeşitli çalışmalar yürütülmeye başladı. Anılan bu çalışmalar, dünyadaki bütün ‘tehlakedeki diller’i kapsar nitelikte olmasına rağmen, özelde, risk altındaki Türk dillerinin durumu, Türkoloji araştırmaları içerisinde ayrıca ele alınması gereken bir konu haline geldi.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı ve Uluslararası Türk Akademisi tarafından desteklenen ‘Tehlikedeki Türk Dilleri Projesi’, yukarıda dile getirilen fiili durumlardan hareketle, konuya Türkiye merkezli ancak Türk dili konuşan halklara yönelik bir bakış ve yorum ortaya koymaktadır.

‘Tehlikedeki Türk Dilleri Projesi’, UNESCO’nun ‘Tehlikedeki Diller Atlası’nda belirlenen ilkeler çerçevesinde ve yine bu atlasta yer alan konuşurlarını kaybetme, yok olma tehdidi ile karşı karşıya bulunan Türk halklarına ve dillerine yönelik farkındalık yaratmayı ve bu farkındalığı geliştirmeyi; konuyla ilgili bilimsel çalışmalarını teşvik etmeyi ve bir araya getirmeyi, sonuçta temel bir başvuru kaynağı hazırlamayı amaçlayan disiplinlerarası ve uluslararası bir çalışmanın ürünüdür.

Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının yirmi beşinci yılına ve UNESCO 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılına ithaf edilen ‘Tehlikedeki Türk Dilleri Projesi’ nin ürünü dört ciltlik ansiklopedi niteliğindeki kitap seti, başta Türkiye olmak üzere, ABD, Almanya, Azerbaycan, Çin, Kazakistan, Macaristan, Romanya, İsveç, Rusya, Ukrayna, Yunanistan vd. ülkelerden her biri ele aldığı konunun uzmanı çok sayıda bilim insanının Türkçe, İngilizce, Rusça ve Türk dillerinde kaleme aldıkları Fuyü Kırgızcasından Polonya Karaycasına; Dolgancadan Kaşgaycaya kadar az nüfuslu, az konuşurlu Türk dillerini ele alan, telif ve tercüme makalelerden oluşmaktadır.

Bu düşüncelerle projenin hayata geçmesini sağlayan değerli bilim insanlarına çok değerli katkıları münasebetiyle teşekkür ederim. Bu çalışmaya imzalarını atan farklı ülkelerden bilim insanlarının ve araştırmacıların zor şartlar altında ve dört yılı aşan bir sürede oluşturduğu bu ortak platformun proje ile bir kitapta toplanarak yayımlanmasının, oldukça önemli olduğunu ifade etmek isterim.

of thousands of years of humanity, attempts to define the ‘endangered languages’ and ‘certify and revive’ these languages have come to fore.

The fact of ‘Endangered languages’ that has many different aspects as social, political and scientific, has become a very important subject in the agenda of international public since the 1990s. Generally underpopulated communities, which face with extinction in term of languages and thus, of culture and with the threat of not being able to transfer it to new generations, became the focus of attention of many institutions and organizations from the non-governmental organizations and missioner institutions to universities, in particular in the Western World.

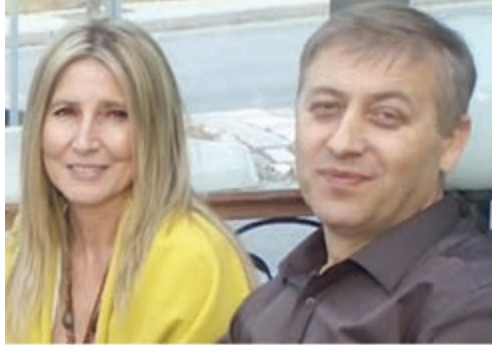
In this process, which is irremediable in most cases, various works have started at a certain level to record, certify and at least to slow down the extinction process of these languages that face with the threat to extinct, in other words ‘endangered languages’. ‘Atlas of the World’s Languages in Danger’ of UNESCO and ‘Endangered Languages’ page supported by Google are two of those. Although these mentioned studies cover all the ‘endangered languages’ in the world, specifically, the situation of the threatened Turkic languages has become a subject that needs special consideration under the Turcology researches.

‘Endangered Turkic Languages Project’ supported by Hodja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University Presidency of Board of Trustees and International Turkish Academy, delivers a vision and interpretation to the subject, centered in Turkey, yet devoted to the Turkic language spoken communities based on the actual situation mentioned above.

‘Endangered Turkic Languages Project’ is the product of an interdisciplinary and international study aimed at raising awareness regarding the Turkic communities and languages that face extinction or loss of the speakers of the languages stated in the “Atlas of the World’s Languages” of UNESCO and based on the principles in the Atlas, and develop this awareness, encourage and merge the scientific studies on the issue, and prepare a basic reference guide eventually.

The book set, at the quality of a four volume encyclopedia, which is the product of “Endangered Turkic Languages Project” and dedicated to the twenty fifth anniversary of independence of Turkic Republics and UNESCO 2016 Hodja Akhmet Yassawi Year consists of copyright and translation articles on Turkic Languages with little population and little number of speakers from FuyüKırgızh to Karai of Poland, from Dolgan language to Qashqai Language, written in Turkish, English, Russian and in Turkic Languages by numerous scientists, each of whom are the experts in their respective fields, primarily from Turkey and Azerbaijan, China, Germany, Greece, Hungary, Kazakhstan, Romania, Sweden, Ukraine, USA and other countries.

I would like to thank to the esteemed scientists, who ensured the realization of this project, for their substantial contributions. I would like to express that the publication of this common platform created under hard circumstances and in a period of time of over four years by scientists and researchers, who are the signatories of this study, from different countries, through the compilation in a book through the project is very important.

Süer Eker
Ülkü Çelik Şavk

TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ PROJESİ: GENEL BİR BAKIŞ

(ÖN SÖZ)

Yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler yeryüzündeki dil çeşitliliğinin giderek azaldığını ve UNESCO'nun saptamalarına göre yaklaşık 7,000 dilin büyük bir bölümünün konuşurlarının tümünü yitireceğini ortaya koymaktadır.

Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan diller, kuşaklar arasında yeterince veya hiç aktarılmayan, dolayısıyla konuşur sayısı giderek azalan ve öngörülebilir süreçte konuşuru kalmayacak derecede risk altında bulunan dillerdir. Bu süreçte kültürel değerler tam anlaşılmadan yaşatılmaya çalışılmakta, birkaç kuşak sonra da baskın kültürün bir parçası hâline gelmektedir. Dillerin yok olması, aynı zamanda kültürlerin de yok olması, bu da dillerin ve kültürlerin insanlık tarihi boyunca taşıdıkları ve yaşattıkları bilgi ve birikimin yok olması anlamına gelmektedir.

Bugün pek çok ülkede özellikle kısa vadede yok olma tehlikesine maruz dillerin ve kültürlerin 'son sesleri duyulmadan' yarına aktarılmasına katkı sağlamayı amaçladığımız ifade eden farklı ajandalara sahip üniversiteler, misyoner örgütleri, sivil toplum örgütleri vb. pek çok kurum, kuruluş ve bireysel inisiyatifler bulunmaktadır.

Tehlikedeki Türk Dilleri Projesi

Uluslararası yazında 'tehlikedeki diller' olarak adlandırılan diller arasında Türk dilleri de önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde bağımsız Türk cumhuriyetleri dışında özellikle Rusya Federasyonu'nda Tatarca, İran'da Azerbaycan Türkçesi, Çin'de Uygurca, Afganistan'da Özbekçe vb. Türk dilleri, konuşurlarının sahip oldukları demografik avantajlar nedeniyle kısa vadede tehlikede olmamalarına karşın diğer az konuşurlu Türkçe yazılı ve sözlü değişkelerin tamamı farklı düzeylerde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

ENDANGERED TURKIC LANGUAGES PROJECT: AN OVERVIEW

(PREFACE)

Research findings suggest that language diversity in the world has decreased and the UNESCO data indicate that the majority of nearly 7,000 languages will lose their speakers soon.

Endangered languages are those which are not or are less transferred to next generations, making their speakers less and putting these language under the risk of total extinction. There are revitalization attempts in regard to these languages. However, given that the significance of cultural values are not given importance in this process, such languages become part of the dominant culture after two or three generations. For a language to disappear also means the extinction of its culture and of its knowledge and experience background which are the products of that language and its culture.

Today there are many institutions and individual initiatives such as universities, missionary organizations, non-governmental organizations, etc. in different countries which have a common goal of contributing to the transfer of those languages under the risk of endangerment in short-term and their cultures to next generations before 'their last voices are heard'.

Endangered Turkic Languages Project

Turkic languages are significant part of 'endangered languages'. Turkic languages are currently spoken dominantly in the Turkic republics. The other Turkic languages are also spoken in different countries, such as Tatar language in Russian Federation, Azerbaijani Turkish in Iran, Uigur language in China and Uzbek language in Afghanistan. Although these languages are not under the risk of endangerment in short-term due to the advantageous demographical status of their speakers, there also other Turkic languages with less speakers. The latter group is under the the risk of endangerment in terms of their written and spoken varieties.

Öte yandan ‘tehlakedeki dil’ kavramının sınırlarını ve içeriğini belirlemek bir hayli tartışmalı konudur. Tehlikenin sınırları araştırmacıya, araştırma kurumuna göre değişebilmekte, bir tarafın tehlike sınırlarına aldığı bir dil, diğer tarafça ‘güvende’ görülebilmektedir. Bu çalışmada yer alan ‘tehlakedeki Türk dilleri’ni belirlemede temel ölçüt olarak UNESCO’nun Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlası (UNESCO Atlas of the World’s Languages in Danger) esas alınmıştır. Atlas’ta Rusya Federasyonu’nda konuşulan Türk dillerinin, Tatarca dışında, Başkurtça, Çuvaşça ve Yakutça dahil, tamamı farklı düzeylerde tehlikede gösterilmiştir. Atlas’ta yer almayan Çin Kazakçası, Çin Kırgızcası, Avrupa’daki yerli ve göçmen Tatar ve Başkurt vb. Türk dilleri de aynı şekilde proje kapsamına dahil edilmiştir.

Tehlikedeki Türk dilleri kitapları

‘Tehlikedeki Türk Dilleri’ projesi; dünya gündeminden nispeten uzak kalan az nüfuslu ve az konuşurlu Türk halklarını, onların dillerini ve kültürlerini bir arada, ortak ana başlıklar halinde ele almayı, tanıtmayı, bilgi ve belgeleri kamuoyu ile paylaşmayı ve bu yolla tehlikedeki Türk dilleri ve kültürleri konusundaki farkındalığı ve duyarlılığı geliştirmeyi, sonraki kuramsal çalışmalar, dokümantasyon çalışmaları, yeniden canlandırma vb. diğer faaliyetler için müşterek bir akademik zemin ve platform oluşturmayı amaçlamaktadır. 26 ülkeden 130 bilim insanının telif ve tercüme toplam 132 özgün yazıyla yer aldığı 4 ciltlik kitap seti; süreli yayın, web sitesi vb. ‘Tehlikedeki Türk Dilleri’ adlı geniş kapsamlı projenin bir parçasıdır. Kitap seti 3 ana bölümden ve 4 ciltten oluşmaktadır:

1. Tehlikedeki Türk Dilleri: Genel ve Kuramsal Yaklaşımlar I · Cilt 1 (17 makale)

Bu bölümde tehlikedeki dil kavramıyla ve tehlikedeki Türk dilleri ile ilgili kuramsal ve ortak konular ele alınmıştır.

2. Tehlikedeki Türk Dilleri: Örnek Çalışmalar IIA · Cilt 2 (28 makale)

Tehlikedeki Türk Dilleri: Örnek Çalışmalar-IIB · Cilt 3 (33 makale)

‘Tehlikedeki Türk Dilleri: Örnek Çalışmalar’ adlı bölümde standart bir plan çerçevesinde yazılan makaleler bir araya getirilmiştir. ‘Örnek Çalışmalar’; setin hacimce en yoğun bölümü olması dolayısıyla, 2 ayrı cilde ayrılmıştır.

3. Tehlikedeki Türk Dilleri: Disiplinlerarası Yaklaşımlar · Cilt 4 (52 makale)

Tehlikedeki Türk Dilleri I-IV, ulusal ve uluslararası alanda yapılan ve sonuçlanan Türk dillerine

On the other hand, there have been continuing debates over the limitations and scope of the concept of ‘endangered languages’. Limitations about endangerment have been varied from one researcher to the others. A language can be categorized as an endangered language by a certain group of researchers, but the others may describe the same language as not under such endangerment threat. In the present study the basic criterion employed in identifying endangered Turkic languages is the UNESCO Atlas of the World’s Languages in Danger. In the Atlas all Turkic languages spoken in Russian Federation, including Tatar language, Bashkir, Chuvash and Yakut are classified as endangered languages at different levels. Those Turkic languages which are not classified as endangered languages in the Atlas are Kazakh and Kyrgyz languages spoken in China, and Tatar language, Bashkir spoken in Europe. The current project contains the latter group as well.

Books of endangered Turkic languages

Endangered Turkic Languages Project aims at studying and introducing those Turkic languages with relatively less speakers and their cultures under common points, at sharing related information and documents with related parties. The project also attempts to improve people’s awareness and sensitiveness about endangered Turkic languages and to develop an academic platform for future studies, namely theoretical studies, documentation studies and revitalization studies about this topic. The project has several components, including a four-volume book which contains a total of 132 articles (both original studies and translations) by 130 scholars from 26 countries; a periodical, a web site. The book is made up of three sections and four volumes given as follows:

1. Endangered Turkic Languages: Theoretical approaches I · Volume 1 (17 articles)

This section involves theoretical studies concerning the concept of endangered languages and endangered Turkic languages.

2. Endangered Turkic Languages: Case Studies II A · Volume 2 (28 articles)

Endangered Turkic Languages: Case Studies I IB · Volume 3 (33 articles)

This section is made up of articles written following a standard plan. Given that the section, ‘Case Studies’, includes the highest number of articles, it is divided into two sub-volumes.

3. Endangered Turkic Languages: Multidisciplinary Approaches · Volume 4 (52 articles)

yönelik geniş katımlı ve geniş hacimli ortak bir çalışmanın ürünüdür. 2011’de fikri temelleri atılan projenin, 2013’te Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin, ardından Uluslararası Türk Akademisinin ‘yayım desteği’ taahhüdüyle ‘Tehlikedeki Türk Dilleri I-IV’ kitap yayımı ayağının eyleme geçirilme sürecine geçilmiştir. Bu süreçte çalışmanın tanıtılması amacıyla farklı bilimsel etkinliklere katılım, Gagauzca örneğinde olduğu gibi alanda durumu bizzat izleme, basın-yayın ve medya aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşma vb. birçok yol ve yöntemden yararlanılmıştır.

Öz deyişi (motto) **Son Sesler Kaybolmadan** olan projede Çin’in kuzeydoğusundaki Fu-yü Kırgızcasından, Avrupa’nın en batısında Litvanya Karaycasına; Taymyr yarımadasında konuşulan Dolgancadan, Basra körfezinin doğu kıyılarına yakın İran coğrafyasındaki Kaşgaycaya değin az nüfuslu, az konuşurlu Türk dilleri ele alınmaktadır. Yazıların tamamı bilimsel çalışma yaşamının önemli bir bölümünü bu projede ele aldığı Türk diline adayan yazarların kaleminden çıkmıştır. Yazarların önemli bir bölümü aynı zamanda ele aldığı dilin konuşurudur.

Kimi teknik hususlar

Proje makalelerinin dilleri, sayı bakımından İngilizce başta olmak üzere Türkçe, Rusça, Kazakça, Özbekçe vd. Türk dilleridir.

‘Türk dilleri’ kavramındaki ‘dil’ ifadesi, dilbilimsel ve toplumdilbilimsel bakımdan lehçeleri, alt-lehçeleri, toplumsal lehçeleri, hatta birey dillerini ve kesitlerini (İng. register) bir arada ifade eden ‘dil değişkesi’ (İng. language variety) veya daha basit biçimde ‘değişke’ olarak anlaşılmalıdır.

Projede yer alan makalelere teknik hataların dışında -aralarında görüş, düşünce ve içerik hatta sayısal veriler bakımından farklılıklar bulunsa da- yazar tercihine saygı çerçevesinde içeriğe müdahale edilmemiş, makaleler arasında uyum sağlama çabasına girilmemiştir. Ancak farklı ülke akademisyenlerinin makalelerdeki atıf, kaynak gösterimi vb. farklı teknik uygulamalarda mümkün olduğunca standartlaştırma yoluna gidilmiştir. Makaleler etnik adlara göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Makalelerde konu aldığı Türk halkının yaşadığı coğrafyayı ve kültürünü yansıtmaya, bu hususlarda en azından bir fikir vermesi amacıyla büyük bir kısmı makalenin yazarından temin edilen çok sayıda orijinal görsel kullanılmıştır.

Teşekkür

Bu çalışmanın hayata geçirilmesinde yayımcıların ve yazarların dışında hakem, düzeltmen, tanıtım

Endangered Turkic Languages I-IV is the product of a national and international comprehensive and bulky study completed recently. The idea of conducting such project appeared in 2011. In 2013 both International Khoja Akhmet Yassawi Turkish-Kazakh University and then, International Turkish Academy granted a publication support for the book ‘Endangered Turkic Languages I-IV’. In the process distinct methods were employed and several complementary activities were realized such as participation in different scientific activities to introduce the project, field trips such as one conducted for Gagauz language and media-based activities to make the project more familiar.

The project of which motto is **Before the Last Voices are Gone** deals with many varied Turkic languages, including Fu-yü Kyrgyz language spoken in Northeastern China, Karaim language spoken in Lithuanian; Dolgan language spoken in the Taymyr Peninsula, Qashqai language spoken in Iran, which have all less native speakers. The articles covered in the book are written by scholars who have dealt with the Turkic languages included in the project. In addition, the majority of the authors are native speakers of these languages.

Some technical principles

The articles covered in the book were written in different languages, including English, Turkish, Russian, Kazakh, Uzbek.

The word ‘language’ used in the concept of ‘Turkic languages’ refers to dialects, sub-dialects, social dialects and ‘language variety’ (meaning both idiolects and registers) in linguistic and sociolinguistic terms.

Although there are differences in the articles in terms of assumptions, scope and even, numerical data, these differences were not reviewed in order to pay respect to the preferences of the authors and there is no concern to provide a full consistency in the articles. However, the different citation styles used in the articles occurred due to the distinct academic writing styles of the authors were made standard as much as possible. The articles were listed in alphabetical order, by ethnic names.

All articles have used original visuals in order to reflect the geography and culture of the native speakers and to make readers more informed about these points. These visuals were mostly provided by the authors.

Acknowledgment

This study could not be realized without the contributions of publishers and authors as well as

görevlisi ve benzeri pozisyonlarda akademisyen ve lisansüstü öğrencilerinin katkısı bulunmaktadır. Bunlar arasında projenin iletişim koordinatörlüğü görevini kusursuz biçimde yerine getiren **İsa Sarı**'nın adı özellikle belirtilmelidir. Ayrıca İngilizce ve Rusça metinlerin kontrol ve redaksiyonunda da uzmanların katkıları vardır. İngilizce ve Rusça makalelerin yayım sürecinde önemli editoryal katkıları bulunan **Aiiana Ozonova, Azad Mammadov, Aziyana Bayır-ool, Daniel Chatham, Defne Ersin Tutan, Gordon John Ross Marshall, Nilgün İsmail ve Valeriya Lemskaya**'nın adlarını özellikle anmak isteriz.

Son düzelti sürecinde katkıları bulunan **Bilge Gökter'e, Fatma Ay'a, Melike Üzüm'e, Özge Aksoy Serdaroglu'ya, Reyhan Ay'a, Rysbek Alimov'a, Selcen Koca Sarı'ya Tülay Kuzu'ya;** yayım sürecindeki anlayışları ve çabaları için **Necdet Çeliktaş'a, Enver Aydın'a;** TÜRKSOY Genel Sekreteri **Prof. Dr. Düsen KASEİNOV'a** ve TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı **Prof. Dr. Fırat Purtaş'a,** TÜRKSOY nezdinde KKTC ülke temsilcisi ve fotoğraf sanatçısı **Güler Fedai'ye,** Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığından **Halil Ulusoy'a** ve projenin başlangıcından itibaren bilimsel desteğini esirgemeyen, ayrıca kitapta yer alan kimi makalelerin yazarları ile bizzat bağlantı sağlayan **Marcel Erdal'a** ve projenin hayata geçirilmesi sürecinde, Şor, Çalkan, Teleüt, Telengit, Dolgan, Tofa vb. tehlikedeki Sibirya Türk dilleri ile ilgili yazıların koordinasyonunda çok önemli katkıları bulunan **Irina Nevskaya'ya** teşekkür ederiz.

Son olarak projeye yayım desteği vererek kitabın hayata geçmesini sağlayan Hoca Ahmet Tesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi 'halef-selef' Mütevelli Heyet Başkanları **Prof. Dr. Musa Yıldız'a** ve **Prof. Dr. Osman Horata'ya;** Uluslararası Türk Akademisi Başkanı **Prof. Dr. Darkhan Kydyrali'ye** ve mensubu olduğumuz **🇰🇿 Baškent Üniversitesi'nin** ve **🇹🇷 Hacettepe Üniversitesinin** değerli yöneticilerine şükranlarımızı sunuyoruz.

Bu projenin bundan sonraki süreçlerde başta akademisyenler olmak üzere akademisyen adaylarının ve konuya ilgi duyanların tamamına hitap etmesi, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Türk halklarının dillerine, kültürlerine ve yaşam biçimlerine yönelik bir platform olmasını diliyoruz.

academics and graduate students who functioned as reviewers, editors, or in other related roles. Of them, we must particularly mention **İsa Sarı** who assumed the role of communications coordinator of the project, who achieved this role perfectly. In addition, language experts contributed to the English and Russian reviews of the articles. Specifically, we should express our gratitude to **Aiiana Ozonova, Azad Mammadov, Aziyana Bayır-ool, Daniel Chatham, Defne Ersin Tutan, Gordon John Ross Marshall, Nilgün İsmail and Valeriya Lemskaya** for their significant contributions to the process.

We thank to **Bilge Gökter, Fatma Ay, Melike Üzüm, Özge Aksoy Serdaroglu, Reyhan Ay, Rysbek Alimov, Selcen Koca Sarı and Tülay Kuzu** for their contributions to the final review process; to TÜRKSOY Secretary General **Prof. Dr. Düsen KASEİNOV and TÜRKSOY Deputy Secretary General Prof. Dr. Fırat Purtaş;** to **Güler Fedai** who is the KKTC representative at TÜRKSOY and who is a photographer, to **Halil Ulusoy** who is a member of Turkish-Kazakh University's Board of Trustees, to **Marcel Erdal** who scientifically contributed to the project from its start and who made it possible for us to reach some of the authors and to **Irina Nevskaya** for coordinating work on many endangered Siberian Turkic varieties (Shor, Chalkan, Teleut, Telengit, Dolgan, Tofa etc.).

We would also like to thank **Prof. Dr. Musa Yıldız** and **Prof. Dr. Osman Horata** who are the successor & predecessor heads of Turkish-Kazakh University's Board of Trustees for their support for the publication of the book and to **Prof. Dr. Darkhan Kydyrali** who is the head of the International Turkic Academy as well as to the senior administrators of both **🇰🇿 Baškent University** and **🇹🇷 Hacettepe University** where we are working at.

We hope that this project will be a platform about the Turkic languages, cultures and lifestyles, which are facing with the risk of endangerment, for academicians, future academics and those who are interested in these subjects.

**ПРОЕКТ «ТЮРКСКИЕ ЯЗЫКИ,
НАХОДЯЩИЕСЯ ПОД УГРОЗОЙ
ИСЧЕЗНОВЕНИЯ: ОБЩИЕ СВЕДЕНИЯ»**

(ПРЕДИСЛОВИЕ)

**Суер Экер
Улку Челик Шавк**

Согласно данным, полученным в результате научных исследований, мировое языковое разнообразие постепенно сужается и, согласно прогнозам ЮНЕСКО, большая часть из почти 7,000 языков мира полностью утратит своих носителей.

К находящимся на грани исчезновения относятся языки, которые практически не передаются последующим поколениям и которым не учат детей, в связи с чем количество их носителей уменьшается и имеется риск их полного исчезновения в недалеком будущем. В этом случае происходит постепенное угасание культурных традиций, которые через несколько поколений становятся частью доминирующей культуры. Гибель языков означает и гибель культуры, утрату духовного и культурного опыта, который развивался и накапливался в языке на протяжении всей истории человечества.

Сегодня во многих странах различные организации и институты, включая университеты и общественные объединения, выступают с инициативами, имеющими целью содействие в передаче последующим поколениям языков и культур, оказавшихся в последнее время под угрозой исчезновения.

Проект «Тюркские языки, находящиеся под угрозой исчезновения: Общие сведения»

Тюркские языки занимают важное место в категории, обозначенной в международных документах как «языки, находящиеся под угрозой исчезновения». Благодаря демографическим преимуществам в близкой перспективе не попадают под угрозу исчезновения языки независимых тюркских государств, а также татарский в России, азербайджанский в Иране, уйгурский в Китае, узбекский в Афганистане и т.п., однако различные языки и диалекты тюркских языков, на которых говорит малое количество носителей, стоят на грани гибели.

С другой стороны, дефиниции понятия «исчезающий язык» также могут обсуждаться. Разные ученые и исследовательские институты по-разному определяют границы угрозы; одни считают тот или иной язык «исчезающим», дру-

гие могут определять его как «благополучный». В настоящем исследовании при определении исчезающих тюркских языков мы руководствовались подготовленным ЮНЕСКО «Атласом языков мира, находящихся под угрозой исчезновения» (UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger). В «Атласе» отражена различная степень жизнеспособности тюркских языков, на которых говорят народы Российской Федерации, в частности, башкирского, чувашского, якутского. Тюркские языки, которых нет в «Атласе», например, казахский и киргизский в Китае, языки татар и башкир, живущих в европейских странах, включены в данный проект.

Серия изданий «Тюркские языки, находящиеся под угрозой исчезновения: общие сведения»

Проект «Исчезающие тюркские языки» создан как общая научная платформа для исследовательской и другой деятельности в данной сфере. Он предусматривает изучение и популяризацию языков малочисленных тюркских народов, публикацию материалов и исследований, которые направлены на признание и понимание угрозы гибели тюркских языков и культур, а также на развитие теоретических исследований, документацию языков и их возрождение и т.п.

Проект «Исчезающие тюркские языки» является комплексным, он включает четырехтомное издание, в котором опубликовано 132 следования 130 ученых из 26-ти стран, а также одноименный журнал и сайт. Материал четырех книг организован по трем разделам:

1. Исчезающие тюркские языки: общие и теоретические подходы I · Том 1 (17 статей)

В данном разделе рассматриваются теоретические вопросы и общие проблемы как исчезающих языков в целом, так и тюркских языков, находящихся под угрозой исчезновения, в частности.

2. Исчезающие тюркские языки: исследования и материалы IIА · Том 2 (28 статей)

Исчезающие тюркские языки: исследования и материалы IIВ · Том 3 (33 статей)

Исчезающие тюркские языки: исследования и материалы - это самый объемный раздел, включающий научные статьи по отдельным тюркским языкам. Он состоит из двух томов.»

3. Исчезающие тюркские языки: междисциплинарные исследования · Том 4 (52 статей).

Издание «Исчезающие тюркские языки I-IV» - солидный итог совместной работы многих ученых по исследованию тюркских языков, проведенной на национальном и международном уровнях. Проект, зародившийся в 2011 году, в 2013 году получил поддержку Международного казахско-турецкого университета имени Ахмеда Ясеви и, вслед за этим, Международной Тюркской Академии, которые оказали содействие в издании данного четырехтомного труда. С целью ознакомления более широкой аудитории с проводимой работой было предпринято участие в различных научных форумах, полевые экспедиции, как в случае с гагаузским языком, а также организованы презентации и пресс-конференции.

В проекте, осуществленном под девизом «Пока ещё звучат эти языки», нашли отражение тюркские языки, число носителей которых невелико, - язык фуюйских кыргызов, проживающих на севере Китая, язык караимов Литвы, язык долган полуострова Таймыр, язык кашкайцев, кочующих на юге Ирана. Большинство авторов, принявших участие в настоящем проекте, являются носителями тюркских языков, изучению которых они посвятили большую часть своей жизни.

Редакционная политика

Статьи для данного проекта написаны на английском (большинство материалов), турецком, русском, казахском, узбекском, а также других тюркских языках.

В понятии «тюркские языки» под словом «язык» в лингвистическом и социолингвистическом аспекте, понимаются идиолекты, говоры, диалекты, наречия, социолекты и т.п., то есть то, что мы вкладываем в понятие «разновидности языка» (англ. language variety), или «разновидности».

В статьях сборника отражены различные мнения, взгляды и положения их авторов; встречаются противоречия в цифровых данных, однако это не стало поводом для редакционного вмешательства. При подготовке сборника к печати была лишь стандартизирована система примечаний и ссылок на источники.

Статьи сборника отражают географическое и культурное многообразие тюркского мира; для их иллюстрирования использован обширный фотоматериал, предоставленный авторами. Статьи расположены в алфавитном порядке этнонимов.

Благодарности

В подготовке настоящего издания, помимо авторов и издателя, большая заслуга рецензентов, редакторов и других участников проекта, научных сотрудников и магистрантов. Среди них особо следует отметить координатора проекта **Ису Сары**, который безупречно выполнил свою работу.

Отдельно нужно отметить специалистов, которые осуществили проверку и редактирование текстов статей на английском и русском языках. Это **Айана Озонова**, **Астрид Менз**, **Азад Маммадов**, **Азияна Байыр-оол**, **Дэниэл Чэтхэм**, **Дефне Эрсин Тутан**, **Гордон Рос Маршал**, **Нильгюн Исмаил** и **Валерия Лемская**.

Особая признательность **Бильге Гёктер**, **Мелике Узюм**, **Озге Аксой Сердароглу**, **Рейхан Ай**, **Рысбек Алимов**, **Сельджен Коджа Сары**, **Тюлай кузу** и **Фатма Ай**, сделавшим последние правки. Выражаем благодарность Генеральному секретарю ТЮРКСОЙ профессору **Дюсену Касеинову** и заместителю Генерального секретаря профессору **Фырату Пурташу**, а также фотохудожнику, представителю Турецкой Республики Северного Кипра в ТЮРКСОЙ **Гюлеру Федаи** и членам попечительского совета Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясеви господам **Халиль Улусой**.

С самого начала работы над проектом неограниченную научную поддержку оказывал Марсель Эрдал, который также взял на себя труд осуществления коммуникации со многими авторами статей. Мы благодарны Ирине Невской, которая координировала работы по многим исчезающим сибирским тюркским языкам (шорскому, чалканскому, телеутскому, теленгитскому, долганскому, тофаларскому и др.).

Благодарим председателей попечительского совета Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясеви профессора **Мусу Йылдыза** и профессора **Османа Хората**, президента Международной Тюркской Академии профессора **Дархана Кыдырали**, а также руководство **Университета Башкент** и **Университета Хаджеттепе** за содействие в подготовке и издании книги.

Мы хотим пожелать, чтобы данный проект, который обращен как к научному сообществу, так и ко всем, кто интересуется данной темой, в дальнейшем стал платформой для изучения и сохранения находящихся под угрозой исчезновения языков и культур, образа жизни тюркских народов.

Irina Nevskaya
Marcel Erdal

Çev. Gökçe Yükselen

GİRİŞ

Geçen yıl, Avustralyalı meşhur dilbilimci Peter Austin, makalelerinden birinde, 2015 yılında, dillerin belgelenmesinin bağımsız bir bilim dalı olarak yirminci yılını tecrübe ettiğini yazmıştı.¹ Bu bilim dalının ortaya çıkması, küreselleşen dünyamızda, bugün yeryüzünde konuşulan dillerin çoğunun ortadan kalkmaya mahkûm olduğunun bilincinde olunması ile ilişkili idi. Günümüzde bilinen 6,500 civarındaki dilin % 70'inden fazlası yirmi birinci yüzyılın sonunda olmayacak.

Çok sayıdaki dilin varlığını ve sağlıklı gelişimini tehdit eden birçok sebep mevcuttur: küreselleşmenin yanında kitle iletişim araçları ve popüler kültürün yaygınlaşması; çeşitli dilleri konuşan insanların büyük çaptaki göçleri neticesinde meydana gelen asimilasyon süreçleri ve heterojen toplumlardaki ortak iletişim dili ihtiyacı vs. Mesela Sovyetler Birliği örneğine bakılabilir. Rus olmayan nüfusun neredeyse tamamının ana dillerinde ve Rusçada olmak üzere iki dilli olmaları, bütün nüfusun Rusça konuşan bir 'Sovyet Milleti' olarak birleştirilmesi yönündeki devlet politikaları, küçük nüfuslu etnik grupların konuştukları başta olmak üzere, anadillerinin düşük sosyal konumları ve daha birçok başka sebep, Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkışını müteakip birkaç on yıl içerisinde onlarca yerli dilinin ortadan kalkması veya yok olmanın eşiğine gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Her etnik grup için, dilinin tehlike altında olmasının kendine mahsus sebepleri vardır. Tehlike altındaki dillerin karşı karşıya oldukları tehditlerin derecesini ölçmekle ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeler için ölçütler belirlemekle uğraşan dilbilimciler, bir dil için; konuşurlarının

¹ Austin, Peter K. (2016). 'Language documentation 20 years on', Luna Filipović and Martin Pütz (Ed.) *Endangered Languages and Languages in Danger: Issues of documentation, policy, and language rights*. John Benjamins Publishing Company, 147-170.

INTRODUCTION

Last year, the famous Australian linguist Peter Austin wrote in one of his articles that the year of 2015 saw the 20th anniversary of the existence of language documentation as a separate discipline.¹ Its emergence was connected with the overall awareness that in our global world the majority of languages spoken on the Earth are doomed to become extinct. Of about 6,500 languages known nowadays, more than 70% will not exist by the end of the twenty first century.

There are numerous reasons that endanger the health and free development of so many idioms: globalization and the spreading of mass media and popular culture; assimilation processes due to massive migrations of people speaking various varieties, and the need for *linguae francae* in heterogeneous societies among other factors. See, for instance, the example of the Soviet Union: The practically total bilingualism of its non-Russian population in native languages and Russian, the state politics directed towards the unification of the whole population as one "Soviet nation" that should, of course, speak Russian, the low social standing of native languages, especially those spoken by small-numbered ethnic groups, and numerous other reasons have led to a situation when within several decades of the existence of the Soviet Union dozens of indigenous idioms were lost or got to the brink of dying out.

The reasons why a language becomes endangered are unique for each ethnic group. Linguists dealing with measuring the degree of language endangerment and defining criteria for such assessments state that one should, among these, consider the number

¹ The article was published 2016: Austin, Peter K. 2016: Language documentation 20 years on. In: Luna Filipović and Martin Pütz (Eds) *Endangered Languages and Languages in Danger: Issues of documentation, policy, and language rights*. John Benjamins Publishing Company, pp. 147-170.

sayısının, konumunun (ulusal, bölgesel, yerel, vs.), bir etnik idari bölgenin varlığının, yazılı şeklinin ve eğitim – öğretimde kullanılmasının, genç nesillere aktarılmasının, konuşurlarının dil davranışlarının ve dil tercihlerinin dikkate alınması gerekenler arasında olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca belirtilmelidir ki, her zaman, bir dilin bir sonraki yüzyılı görmesi ile varlığının konuşurlarının hayatlarına koşut olarak birkaç on yıl ile sınırlı olmasının arasındaki farkı ortaya çıkaran ve belirleyen, birçok birbirinden farklı amilin karışımıdır. Kendi tecrübelerimiz, sadece aile içerisinde konuşulsa bile, konuşurlarının bir dilin kendi etnik grupları için değerinin farkında olmalarının önemini ortaya koymuştur. Devlet sınırları içerisinde konuşulan bir dili desteklemek için çok bir şey yapmasa dahi, anneler dili çocukları ile konuşurken kullandıkları sürece, dil genç nesillere aktarılmaktadır. Aksi takdirde, dil, varlığını tehdit eden tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Birkaç aksi örnek olmakla birlikte, belli bir noktadan sonra dili diriltmek çok zor, hatta imkânsızdır.

Dilleri tehdit eden evrensel amillerin yanı sıra, bazen, öngörülmesi çok zor olan karmaşık durumlara da şahit olunmaktadır. Bu yüzyılın başlarında, Frankfurt Türkoloji Bölümü, Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti'nin kuzeyinde konuşulan ve yazı diline sahip olmayan tehdit altındaki bir dil olan Çalkanca'nın belgelenmesi konusunda, Rusya Bilimler Akademisi'nin Filoloji Enstitüsü ile ortak bir proje yürütmüştü. Güney Altay ağızlarını temel alan resmî Ölçünlü Altayca, Çalkancadan oldukça farklıdır (Bu kitapta Çalkanca ile ilgili bölüme bakınız). O zaman, Çalkanca iki köyde birkaç yüz kişi tarafından konuşulmakta olmasına rağmen, dilin durumu istikrarlı gibi görünmekte idi. Mevzubahis köylerde, çocuklar dâhil herkes, hatta köyde yaşayan çoğunlukla karışık evlilik yapmış bazı Ruslar bile komşularıyla Çalkanca konuşmakta idiler. Projenin sonucu olarak, Çalkanca için bir yazı sistemi oluşturduk, çocuklar için birtakım Çalkanca kitaplar bastırdık ve Çalkanca, edebî Altaycaya ayrılan derslerde an azından dikkate alınmaya başlandı. Ancak, içerisinde bulunduğumuz on yıl içerisinde, durum çarpıcı bir şekilde değişti. Birçok Çalkanca ailesi, ebeveynlerini kaybetmiş çocukları evlat edindi. Rusya Federasyonu'nda, hiçbir çocuğun yetimhanede ailesiz büyümemesi gerektiği yönünde devlet kampanyası başlatıldı. Yetimleri evlat edinen ailelere devlet kayda değer miktarda aylıklar bağladı. Bazıları neredeyse yetişkin olan, mevzubahis Çalkanca köyleri dışından birçok çocuk, yerli Çalkanca topluluklarının üyesi hâline geldi. Ancak Çalkanca bilmemekteydiler. Böylelikle çocuklara yardımcı olabilmek ve anlamadıkları bir dil konuşulan bir çevrede yabancılaşma çekmemelerini sağlamak için köylerde Rusça konuşulmaya başlandı. Sonuç olarak, sadece iki yıl neticesinde, neredeyse bütün Çalkanca çocukları

of speakers of a language, its status (national, regional, vernacular, etc.), the existence of an ethnic administrative territory, a written form of the language and school education based on it, language transmission to younger generations, language attitudes and preferences of its speakers. And always it is a combination of many and different factors that make a difference and decide whether a language will survive into the next century or will be spoken just a few decades as long as its last speakers are alive. From our own experience, we know how important it is for speakers of a language to be aware of its value for the ethnic group itself, even if it is spoken only in the family. As long as mothers speak their native tongue to their children, the language will be given on to younger generations, even if the state where the language is spoken does not do much, if anything at all, to support it. Otherwise the language can get to the critical situation when its survival is threatened. At some point, it is very difficult, or next to impossible, to revive it, even if we know a few counter examples.

Along with more or less universal factors contributing to language endangerment, we sometimes witness paradoxical situations that are very difficult to foresee. In the beginning of the present century, Frankfurt Turcology had a cooperation project with the Institute of Philology of the Russian Academy of Sciences devoted to the documentation of Chalkan, an endangered unwritten Turkic language spoken in the North of the Altai Republic within the Russian Federation; the official Standard Altai language based on southern Altai idioms is rather remote from Chalkan (see the chapter devoted to Chalkan, this volume). Although already then there were only a few hundred persons speaking Chalkan in two villages, its situation seemed to be stable. In those villages, the whole Chalkan population including children spoke Chalkan; even some Russians who lived there, mostly as partners in mixed marriages, spoke Chalkan to their neighbors. As a result of the project, we developed a Chalkan orthography, printed several Chalkan books for children, and Chalkan was at least taken into consideration during lessons devoted to Literary Altai education at school. However, the situation has changed dramatically within this decade. Many Chalkan families adopted children who had lost their parents. There was a government campaign in the Russian Federation that no child should grow up in an orphanage without a family. Families that adopted orphans were supported by the state with considerable monthly payments. Many children from outside those Chalkan villages, some already almost grown-ups, became members of native Chalkan communities. But they could not speak Chalkan; thus, the whole Chalkan villages switched to Russian in order to be nice to those children and help them

da Rusça konuşmaya başladılar. O zaman zaten tehlike altında olan Çalkanca, artık ölmek üzeredir. Gayet insancıl bir durum ve yüce bir niyet neticesinde, dil durumunda, tahmin edilemez ve çarpıcı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu örnek, bir dilin geleceğinin ne kadar hassas ve kırılgan olabileceğini ortaya koymaktadır.

Her dil, hem onu konuşan etnik grubun, hem de bütün insanlığın en değerli manevi ortak mirası arasındadır. Bir halkın kültürünü içerir ve hepimizin ortak manevi mirasının emsalsiz bir parçasını temsil eder. Eğer bir dilin kurtulması veya dirilmesi için elimizden bir şey gelmiyorsa, en azından onu belgeleyebiliriz. Bu gerçeği anlamak, yirmi yıl önce, dillerin belgelenmesinin ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. O zamandan itibaren, yirmi yıl boyunca, tehlikedeki diller beşeri bilimlerin odağında olmuştur. Dillerin belgelenmesi; dilbilimini, edebiyatı, antropolojiyi, psikolojiyi, bilgisayar bilimini asil bir görev uğruna, bir halkın manevi kültürünü bilim için, insanlık için ve o etnik grubun gelecek nesilleri için korumak uğruna birleştirmektedir.

Bütün bunlar Türk dilleri için de geçerlidir. Türk dilleri, devasa Avrasya kıtasının her tarafında konuşulmaktadır. Bağımsız ülkelerde veya büyük federal ülkelerin federal veya özerk cumhuriyetlerinde konuşulan ‘güvenli’ ve ‘abat’ diller olan Türkçe, Azerice, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Türkmençe, Tatarca, Başkurtça veya Tuvaca gibi dillerin yanında, konuşurlarının ne kendi idari bölgeleri ne de ana dillerinde kitle iletişim araçları veya eğitim öğretimi olan onlarca daha küçük Türk dil deşışkeleri de vardır. Etnik idari bölgelerin olamaması, diller için genellikle, devlet desteğinin olamaması, düşük sosyal mevki, çok sınırlı bir kullanım alanı, ölçünlü bir yazımın olmaması ve çağdaş gerçeklikleri ifade eden yeni terimlerin üretilmemesi manasına gelmektedir. Bütün bunlar ise, gönüllü asimilasyon ve genç neslin dili kullanmayı reddetmesi sonucunu doğurmaktadır. Gayet açıktır ki böyle dillerin tamamı farklı derecelerde tehlike altındaki dillerdir.

Sadece etnik bölgelere sahip olmayan küçük halkların dilleri tehlike altında olmayabilir. Ülkelere millî veya resmî statüye sahip, okulda öğretilen ve kitle iletişiminde temsil edilen diller bile tehlike altında olabilir. Mesela Rusya Federasyonu’na bağlı Hakasya Cumhuriyeti’nde Hakasça, tehlike altında olarak sınıflandırılmalıdır. Hakaslar, kendi cumhuriyetlerinde nüfusun % 2’sinden daha azına tekabül eden bir nüfusa sahiptirler, bundan da açıkça anlaşılacağı üzere, iletişimin çoğu Rusça ile yapılmaktadır. Yine, Hakasçayı tehdit eden amillerin karmaşık olduğu, ilk bakışta görülmektedir. Hakasçanın ölçünlü şekli, cumhuriyetin Trans-Sibirya Demiryolu

not to feel lost in a foreign language surrounding. As a result, after only 2 years had passed, practically all Chalkan children also switched to Russian. The Chalkan language was already endangered by that time, but now it has become moribund. Thus, even very humane circumstances and honorable intentions have caused unpredictable and really dramatic consequences in the language situation. This example shows how fragile, how breakable, the future of a language can be.

Each language belongs to the most cherished spiritual heritage both for the ethnos speaking it and for the whole of mankind. It incorporates the culture of a people and presents a unique piece of the spiritual heritage of us all. If we cannot save a language, or help it to get revived, the least we can do is to document it. Understanding this fact fostered the emergence of language documentation as a separate scientific discipline two decades ago. Since that time, for two decades, endangered languages have been standing in the focus of human sciences: Language documentation unites linguistics, literature studies, anthropology, psychology, computer science and other disciplines in pursuing one noble task – the preservation of the spiritual culture of a people for science, for mankind and for the descendants of this ethnos themselves.

All this refers also to Turkic languages. Turkic languages are spoken all over the huge territory of Eurasia. Beside “safe” and “prosperous” languages like Turkish, Azeri, Kazakh, Kirghiz, Uzbek, Turkmen, Tatar, Bashkir or Tuvan, spoken in independent countries or federal or autonomous republics of bigger countries having federal structure, there are dozens of smaller Turkic linguistic varieties whose speakers have neither their own administrative territory, nor mass media or school education in their native tongues. The absence of ethnic administrative territories often means lack of governmental support, low societal standing of such idioms, a very narrow sphere of usage, the absence of codified spelling and no coining of new terms denoting modern realities; all this results in a readiness for assimilation and the refusal of the young generation use the language. It goes without saying that all such idioms are endangered to different degrees.

Not only languages of smaller groups without any titular territory can be endangered. Even idioms that have the status of national or official language in their republics, taught at school and represented in mass media, can be in danger. Thus, Khakas in the Republic of Khakassia of the Russian Federation has to be classified as endangered. The Khakas count less than 2% of the population of their republic; obviously

hattına yakın bölgelerde konuşulan Kaça diyalektini temel almaktadır. O bölgeler Hakas olmayan nüfusun yoğun göçüne maruz kalan ilk bölgeler olması sebebiyle, Kaça ağzını konuşanlar ilk asimile olanlar olmuştur. Günümüzde anadilini bilen Hakasların çoğu, diğer büyük bir diyalekt olan Sagayca konuşurlar. Hakas dili öğretmeni olarak eğitilen öğrenciler Sagay'dır, televizyon ve radyo sunucuları Sagay'dır. Okullarda ise, Sagayca konuşan öğrencilere, kendi doğal değişkelerinden oldukça farklı olan Ölçünlü Hakasçayı konuşmaya çalışılan Sagay öğretmenler tarafından Kaça değişkesi öğretilmektedir. Ancak son yıllarda kalıplaşmış edebî normlar değişmiş ve Sagayca biçimleri de içerir hâle gelmiştir.

Sibirya'dan bahsediliyor olması bir rastlantı sonucu değildir. 'Giriş'in her iki yazarı da, geçmişte tehlike altındaki birtakım Sibirya Türk dil değişkesinin belgelenmesi, alfabelerinin oluşturulması, korunması veya diriltilmesi üzerinde çalışmıştır. Bu uğraşlar, bize, Türk dünyasının bu köşesindeki durum hakkında, tabiri caizse en yetkili ağızdan, bilgi verme imkânını sağlamaktadır. Ancak dil kaybının gerçekleştiği tek alan Sibirya değildir. Devlet dilleri bile tehlike altında olabilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra, Frankfurt Türkoloji Bölümü, gözden geçirilmiş bir Kazak alfabesi oluşturmak için Kazak Bilimler Akademisi ile ortak bir proje yürütmüştür. Projenin Kazak katılımcıları Latin alfabesi temelli yeni bir Kazak alfabesi oluşturmak istiyorlardı. Alfabelerin çok fazla birbirlerine benzemeleri sebebiyle, genç nesil Kazakça konuşurlarının Kazakça kelimeleri telaffuzlarına Rus fonetiğinin karışmasını, bu isteklerine neden olarak göstermekte idiler. Bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti kurulduğu zaman, Kazak nüfus kendi ülkesinde azınlık durumunda idi ve Kazakça devlet dili olarak Rusça ile yoğun bir rekabet içerisinde idi. Günümüzde ise, Kazakçanın, Kazak olmayan nüfus dâhil, Kazakistan nüfusunun çoğunluğunun konuşma dili hâline geldiği söylenebilir.

Bir diğer sorun, büyük Türk dillerininkiler de olmak üzere, diyalektlerin ölümüdür. Rusya'nın Altay Cumhuriyeti'nde sadece onlarca Tubaca konuşuru kalmıştır. Çalkancanın durumuna daha önce temas edilmişti. Altay Cumhuriyeti'nde, bütün Teleütler Ruslar tarafından asimile edildiği için, Teleütçe de neredeyse ortadan kalkmıştır. Yalnızca komşu Kemerovo bölgesinde birkaç yüz Teleüt yaşamaktadır. Hatta Türkçenin bile bazı diyalektleri tehlike altındadır. Volkswagen Vakfı'nın finansmanı ile Berlin ve Frankfurt Türkoloji Bölümleri tarafından iki Kazakistan üniversitesi (Millî Avrasya Üniversitesi ve Taraz Devlet Üniversitesi) ile ortaklaşa yürütülen 'Sovyet Dönemi Sonrasında Kazakistan'da Türk Dillerinin ve Kültürlerinin Etkileşimi' adlı proje kap-

most of the communication is in Russian. Here again we find that, at first sight, the factors that contribute to the endangerment of the Khakas language are paradoxical: The standard Khakas variety is based on the Kacha dialect, spoken in the regions of the republic close to the Trans-Siberian railway. Since those areas were the first to receive massive migrations of non-Khakas population, Kacha speakers were the first to get assimilated. Nowadays, most Khakas who have command of their native tongue speak another bigger dialect, Sagay. Students who are educated as Khakas language teachers are also Sagay. TV and radio moderators are Sagay. However, at school, the Kacha variety is being taught to children, most of which also speak Sagay, by Sagay teachers who try to speak Standard Khakas, quite far from their native variety. Only in the last years have the rigid literary norms been changed so that they now include Sagay forms.

We have been speaking about Siberia, and this is not accidental. Both authors of the preface have dealt with the documentation, alphabet development, preservation or revival of a number of Siberian Turkic endangered varieties. This engagement allows us to report, so to say, from the horse's mouth, about the situation in this part of the Turkic world. But not only Siberia is the place where language loss is on the go. Even state languages can be endangered. Soon after the decline of the Soviet Union, Frankfurt Turcology had a cooperative project with the Kazakh Academy of Sciences, aimed at developing a revised Kazakh alphabet. The Kazakh participants wanted to create a new Kazakh alphabet based on the Latin one; they were explaining its necessity by the interference of Russian phonetics into the pronunciation of Kazakh words by young generations of Kazakh speakers, facilitated by the high similarity of the alphabets. When the independent Republic of Kazakhstan was created, the Kazakh population was a minority in its own country, and the Kazakh language as the state language was in hard competition with Russian. At present, we can say that Kazakh has established itself as the language spoken by most of the Kazakhstan population and not only by ethnic Kazakhs.

Quite a different problem is the death of dialects, even of bigger Turkic languages. In the Republic of Altai we find only a few dozen Tuba speakers, we have already referred to the situation with Chalkan, and Teleut has practically disappeared in the Republic as all Teleuts were assimilated by the Russians; only a few hundred Teleut live in the neighboring Kemerovo region. However, even some Turkish dialects are in danger. In the project "Interaction of Turkic languages and cultures in post-Soviet Kazakhstan", implemented by the Berlin and Frankfurt Turcologies in cooperation

samında, Kazakistan'daki çeşitli Türk kökenli etnik gruplar ele alındı. Bunlar arasında, 1944 yılında Gürcistan'dan sürülmüş, Mesket Türkleri olarak da bilinen 200,000 civarında Ahıska, Hemşin ve Laz Türkü de yer almakta idi.

Türkçenin bu gruplar tarafından konuşulan değişimleri, Ölçünlü Türkçeden ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde konuşulan diyalektlerden farklıdır. Yüz yıldan fazla bir süredir Türk nüfusu ile bağlantıları yoktur. Gürcüce, Ermenice ve diğer Kafkas dilleri ile olan yakın irtibatları, Türk olmayan grupları asimile etmiş olmaları, kendilerinin dışında kalmış oldukları Türkiye'deki dil devrimleri ve altmış yıldan fazla bir süredir Kazakça ile olan etkileşimleri neticesinde, konuştıkları değişimler Ölçünlü Türkçeden daha da farklılaşmıştır. Aslında gençler dâhil hepsi Türkçe konuşabilmektedir. Ancak gençler, Ölçünlü Türkçe konuşmaktadırlar. Kazakistan'ın bağımsızlığı sonrasında, Ölçünlü Türkçenin bu değişimler üzerindeki etkisi çok fazla artmıştır. Kazakistan'daki bilgi alanının Türkiye kaynaklı kitle iletişimine açık olması, Türkiye'ye sık yapılan seyahatler, Türk üniversitelerinde tahsil ve diğer sebepler yerel Türk değişimlerinin terk edilmesine sebep olmuştur. Günümüzde yalnızca yaşlılar tarafından konuşulmaktadırlar. Kazakistan'da yüz binlerce konuşurlarının olmasına rağmen, ciddi bir şekilde bu değişimler de tehlike altındadırlar.

Sonsuza kadar örneklendirmeye devam edilebilir, ancak tehlikedeki Türk dillerinin bir ansiklopedisi olarak tanımlanmayı hak eden bu baskıya değinmek gerekir. Türkoloji araştırmalarında ilk kez, tehlikedeki diller, dil siyaseti ve dil sınıflandırması hakkında teorik meseleleri içeren bölümleri, Türk dünyasının farklı bölgelerindeki dil durumlarını sunan ve tehlike altında olan her Türk dilinin başlı başına emsalsiz bir bütünlük içinde tarif eden bölümlerle birleştiren benzersiz bir yayındır. Bu yayını, tehlikedeki Türk dillerinin bazı materyallerini temel alan dilbilimi araştırmalarını arz eden bölümler tamamlamaktadır. Ayrıca, bugüne kadar neler yapıldığı ve dil araştırmalarının kaydedilen dillere ve bu dillerin konuşurlarına hâlâ neler borçlu olduğu ortaya koyulmaktadır.

Elinizde bulunan bu ciltlerdeki yazarların çoğu, gelip geçen popüler bilim akımlarına bakmaksızın, on yıllarca Türk dil değişimlerinin belgelenmesi, korunması veya diriltilmesi için uğraşmıştır. Günümüzde çok popüler olan veri güdümlü yaklaşım, zamanındaki bütün imkânları kullanarak titiz bir şekilde dilleri belgeleyen Türk lehçebiliminin kurucusu Orta Çağ Türk diltisi Kaşgarlı Mahmut ile başlamak üzere, Türkoloji araştırmalarında her zaman zorunlu bir gereklilik olmuştur. Rus Türkolojisinin kurucusu olan Wilhelm Radloff, eşi ile birlikte gerçekleştirdi-

with two Kazakhstan universities (Eurasian National University and Taraz State University) and funded by the Volkswagen Foundation, we deal with various Turkic ethnic groups in Kazakhstan. Among these there are almost 200,000 so-called Ahıska, Hemshinli and Laz Turks, also known as Meskhetian Turks, deported to Kazakhstan from Georgia in 1944. The Turkish varieties spoken by these groups differ from Standard Turkish and from dialects found on the territory of the Republic of Turkey. They were cut off from the rest of the Turkish population more than one hundred years ago. Due to their close contacts with Georgian, Armenian and other languages of the Caucasus, the assimilation of non-Turkish groups, the language reforms which took place in Turkey but not among them and more than sixty years of interaction with Kazakh, their varieties developed even further away from Standard Turkish. In fact, they all speak Turkish, also the younger generations. But again, we have a paradox here! What the younger generations speak is Standard Turkish. The influence of Standard Turkish on these varieties has grown immensely during Kazakh independence: The openness of the informational space in Kazakhstan to mass media from Turkey, frequent trips to Turkey, studying at Turkish universities and other factors have led to the abandoning of native Turkish varieties; only elderly people now speak them. They are also acutely endangered in spite of the fact that there are hundreds of thousands of such speakers in Kazakhstan.

We can go on with illustrations forever, but we would prefer to refer to the present edition which can be rightfully defined as an encyclopedia of Turkic endangered languages. It is a unique edition uniting, for the first time in Turcology studies, chapters devoted to theoretical issues of language endangerment, language politics, and language classification with chapters that present the linguistic situation in different parts of the Turkic world and describe each Turkic endangered language individually with unprecedented completeness. Chapters presenting some examples of linguistic research based on material of Turkic endangered languages conclude this edition. It also shows, what has already been done, and what linguistic studies still owe to the languages that are listed here and to their speakers.

In this series of volumes which the reader is holding in his or her hands, most of the authors have, for many decades, been dealing with language documentation, preservation, or revival of Turkic varieties irrespective of popular scientific trends that come and go. The data driven approach, so popular now, has always been imperative for Turkic studies, beginning with the medieval Turkic linguist Mahmūd

ği alan araştırması seyahatleri esnasında, Sibirya ve Orta Asya'daki Türk dil değişkelerini belgelemeye başlamıştır. Sonrasında, Sibirya ve Cungar bozkırlarında konuşulan Türk dil değişkelerinin sekiz ciltlik sözlüğü yanında, ciltlerce metin ortaya çıkmıştır. Takipçileri Malov (St. Petersburg), Ubrjatova, Nadeljaev (Novosibirsk) ve Dulzon (Tomsk), Sibirya Türk dil değişkeleri üzerinde araştırmaları devam ettirmiştir. Onların yetiştirdikleri, bu yayındaki birçok makalenin yazarıdır.

Bağımsız bir bilim dalı olarak dillerin belgelenmesinin yirminci yıldönümüne dönecek olursak, yok olmanın eşiğinde olan Türk dillerinin pek azının, günümüzde kullanılması zorunlu telakki edilen teknolojik imkânlar kullanılarak belgelendiğini itiraf etmek gerekir. Belgelenen dillerin çok daha az bir kısmı, elektronik çok kipli (İng. multimodal) bir külliyata sahiptir.

Biz diğer Türkologlarla birlikte, bilhassa tehlike altındaki dillerin konuşurları olan dilcilerin daha çok yapacak işimiz var.

Bu proje, yakın bir gelecekte büsbütün kaybolma tehlikesi altında olan diller üzerine yapılacak araştırmalar için bir isteklendirme ve ilham kaynağı olsun.

al-Kâshgarî, the founder of Turkic dialect studies based on thorough language documentation with the means available in his times. Wilhelm Radloff, the father of Russian Turcology, started documenting Siberian and Central Asian Turkic varieties during numerous field research trips together with his wife and then published his 8 volume dictionary of Turkic varieties of Siberia and the Dzungar steppe alongside numerous volumes of text materials. His followers who carried out research on Turkic varieties in Siberia were Malov (Saint Petersburg), Ubrjatova, Nadeljaev (Novosibirsk) and Dulzon (Tomsk). Their apprentices are authors of many of the articles in this edition.

Returning to the 20th anniversary of language documentation as a separate discipline, we need to confess that only a small part of the moribund Turkic languages has been documented using the technical means nowadays considered to be obligatory; an even smaller portion of our language documentations can boast of an electronic multimodal corpus. There is still much to do here, especially for linguists who are speakers of the endangered languages themselves, but also for us other Turcologists. Let this project be a motivation and inspiration for further research on the languages that might be forever lost tomorrow.

ВВЕДЕНИЕ

Ирина Невская

Марсель Эрдал

В прошлом году знаменитый австралийский лингвист Петер Остен написал, что 2015 год ознаменовался двадцатой годовщиной существования документации языков как отдельной научной дисциплины.¹ Её становление он связал со всеобщим осознанием того факта, что в нашем глобализованном мире большинство языков мира обречены на вымирание. По всей вероятности, более чем 70 % из 6,500 языков, известных нам сегодня, уже не будут существовать к концу двадцать первого века.

Имеются многочисленные причины, которые угрожают существованию и свободному развитию большинства идиом: глобализация и распространение массовых средств информации и массовой культуры, ассимиляционные процессы, идущие вследствие миграций огромных масс населения, говорящих на разных языках и нуждающихся в общем языке коммуникации (*lingua franca*) в неоднородном в языковом отношении обществе, среди множества других, более уникальных, причин. Давайте посмотрим на пример Советского Союза. Практически тотальное двуязычие нерусского населения (на родном и на русском языках), государственная политика, направленная на объединение всего населения в единый «советский народ», который, разумеется, должен говорить на русском языке, низкий престиж родных языков, особенно у малочисленных народов, а также целый пучок других причин привели к ситуации, когда за семьдесят лет существования Советского Союза десятки языков его коренных народов были утеряны или доведены до грани исчезновения.

Причины, почему тот или иной язык исчезает, уникальны для каждого из них. Лингвисты, занимающиеся изучением этих причин, а также стремящиеся выработать методику оценки степени угрозы исчезновения языка и найти объективные критерии для такой оценки,

приходят к выводу, что среди таких критериев нужно учитывать количество говорящих, социальный статус языка (является ли этот язык национальным, региональным, или языком без официального статуса, т. е. используемым только в узком семейном кругу), существование административной этнической территории (республики, автономного района или округа и т. п.), существование письменности и школьного образования на данном языке, его передача молодым поколениям, отношение к языку и предпочтения в выборе языка общения его носителями в разных ситуациях и т. д. И всегда это комбинация многих разнообразных факторов, которые в конечном итоге дают ответ на вопрос, будут ли говорить на данном языке и в следующем столетии, или только в течение нескольких десятилетий, пока живы его последние носители. Из нашего собственного опыта мы можем сказать, как это важно для носителей языка быть уверенными в его ценности для всего этноса, пусть даже на нём говорят только в узком семейном кругу. Пока матери говорят с детьми на своём родном языке, язык будет передаваться следующим поколениям, даже если государство, в котором живет этот этнос, не оказывает его языку достаточной поддержки, если вообще что-то делает для его сохранения. Иначе язык может оказаться в критической ситуации, когда уже очень сложно, или даже невозможно, его сохранить или возродить (хотя мы и знаем несколько удачных попыток).

Наряду с более или менее универсальными факторами, вызывающими умирание языков, мы иногда сталкиваемся с парадоксальными ситуациями, которые сложно предусмотреть. В начале этого столетия франкфуртская тюркология проводила проект международного сотрудничества с Институтом филологии СО РАН, посвященный документации исчезающего чалканского языка, бесписьменного тюркского наречия, на котором говорит население двух деревень на севере Республики Алтай, субъекта Российской Федерации. Государственный язык Республики Алтай базируется на южно-алтайском диалекте *алтай-кижи*, который весьма далёк от чалканского (см. главу, посвященную чалканскому языку в данном издании). Хотя уже в то время было всего несколько сотен носителей чалканского языка, его ситуация казалась достаточно стабильной: в тех деревнях всё чалканское население, в том числе и дети,

¹ Статья, о которой идёт речь, вышла в 2016 году: Austin, Peter K. 2016: Language documentation 20 years on. In: Luna Filipović and Martin Pütz (Eds) *Endangered Languages and Languages in Danger: Issues of documentation, policy, and language rights*. John Benjamins Publishing Company, pp. 147-170.

говорили на родном языке, даже те русские, которые жили там, в основном в составе смешанных чалканско-русских браков, говорили на чалканском языке с соседями. В результате проекта была создана чалканская письменность, опубликовано несколько книг для детей на чалканском языке, и чалканский язык стал учитываться во время школьных уроков алтайского языка. Однако, ситуация изменилась самым драматичным образом в данном десятилетии.² Многие чалканские семьи взяли на воспитание сирот из других районов Республики. В России в то время проводилась компания по усыновлению детей, чтобы ни один ребёнок не рос в приюте, без семьи. Семьи, взявшие на воспитание детей, получали неплохую государственную поддержку. Так в этих деревнях появилось много детей, которые не говорили на чалканском. Чтобы они не чувствовали себя плохо в иноязычном окружении, все жители этих деревень перешли на русский язык, которым так и так владело всё чалканское население. Прошло всего несколько лет, и исследователям пришлось констатировать, что теперь уже никто более не говорит на чалканском, чалканские дети также перешли на русский. Если ранее чалканский язык был под угрозой исчезновения, то теперь он оказался на грани вымирания. Так, даже очень благородные намерения и гуманные поступки вызвали непредсказуемые и действительно драматичные последствия для выживания чалканского языка. Этот пример показывает, в какой нестабильной ситуации может находиться исчезающий язык, насколько хрупким может быть его будущее.

А ведь каждый язык принадлежит к наиболее ценному духовному наследию и самого этноса – его носителя, и всего человечества. Он воплощает собой и культуру этого народа и уникальную часть нашей общей культуры. Если мы не можем спасти язык от вымирания, или не можем его возродить, то самое малое, что мы как лингвисты можем сделать – это его задокументировать. Именно понимание этого факта и обусловило возникновение документации языков как отдельной дисциплины двадцать лет тому назад. С того времени в течение двух десятилетий исчезающие языки стояли преимущественно в фокусе гуманитарных

наук. Документация языков объединяет лингвистов, литераторов, антропологов, фольклористов, психологов, программистов и ученых ряда других дисциплин в их работе по достижению благородной цели – сохранения духовной культуры народа–носителя исчезающего языка, для науки, для человечества и для его потомков.

Всё вышесказанное относится также и к тюркским языкам. На тюркских языках говорят практически на всей огромной территории Евразии. Наряду с «благополучными» и «процветающими» языкам, такими как турецкий, азербайджанский, казахский, киргизский, узбекский, туркменский, башкирский или тувинский, которые являются государственными в независимых тюркских государствах или в республиках и автономных областях – субъектах других государств, имеющих федеральную структуру, существуют десятки малочисленных тюркских языков и наречий, чьи носители не имеют собственной административной территории, средств массовой информации на родном языке, школьного обучения или даже собственной письменности. Отсутствие собственной административной территории обычно означает отсутствие государственной поддержки, низкий уровень престижа родного языка как у самих носителей, так и у их соседей, узкий круг использования языка, отсутствие письменных норм, отсутствие слов для обозначения объектов и явлений современной реальности, отсутствие планомерной терминологической работы по созданию школьной и научной терминологии и т. д. и т. п. Всё это приводит к тому, что молодые поколения отказываются от языка и переходят на другой, более престижный или распространенный, язык, в конечном итоге они полностью ассимилируются. Очевидно, что все такие языки находятся под угрозой исчезновения.

Однако не только языки малочисленных народов без собственной титульной территории могут быть под угрозой исчезновения. Даже языки, которые имеют статус национальных или официальных языков в «своих» национальных республиках, которые преподаются в школах и имеют средства массовой информации, могут стать исчезающими. В частности, хакасский язык – национальный язык в Республике Хакасия Российской Федерации, можно тоже

² Сведения предоставлены А. Н. Озоновой в устной беседе.

назвать языком под угрозой исчезновения. Хакасское население насчитывает только около 2% многонационального населения Республики, очевидно, что большая часть общения происходит на русском языке. И в данном случае мы видим, что факторы, которые усугубляют ситуацию хакасского языка, являются далеко не тривиальными. Хакасский литературный язык базируется на качинском диалекте, на котором говорит население северных районов Республики, примыкающих к Транссибирской магистрали. Поскольку эти районы были в числе первых, которых достигли волны массовых миграций из-за пределов Республики, качинцы оказались в числе первых хакассов, значительная часть которых была ассимилирована. В наши дни большинство хакассов, которые говорят на хакасском языке, являются носителями другого крупного хакасского диалекта - сагайского. Студенты, которые обучаются на учителей хакасского языка, являются в основном сагайцами, ведущие радио и телевизионных программ тоже сагайцы. Однако, в школе преподаётся качинский вариант хакасского языка детям, которые в основном являются сагайцами, учителями-сагайцами, которые стараются говорить на литературном качинском варианте, далеко от их родного языка! «Ошибки» в родном языке и отчаяние и учителей и учащихся предпрограммированы. Только в последние годы жёсткие литературные нормы стали признавать и сагайские формы.

Мы привели ряд примеров социолингвистической ситуации тюркских языков в Сибири. Это не случайно. Авторы предисловия занимались документацией целого ряда исчезающих сибирских тюркских языков, созданием их письменностей, их сохранением или возрождением. Это позволяет нам писать об этих языках и их ситуации, используя информацию, так сказать, из первых рук. Разумеется, не только Сибирь является тем местом, где происходит исчезновение тюркских языков. Ведь даже государственные языки крупных республик с миллионами носителей могут подойти к той черте, где они уже оказываются под угрозой исчезновения. Вскоре после распада Советского Союза франкфуртская тюркология проводила проект международного сотрудничества по разработке нового казахского алфавита совместно с Казахской Академией наук. Казахские участники предпочитали создать

новый алфавит на основе латиницы. Они объясняли это тем, что казахский алфавит на основе кириллицы способствует интерференции русской фонетики в произношение казахских слов молодыми поколениями казахов, так как он близок русскому алфавиту. Нужно учесть то, что когда Казахстан стал независимым государством, казахи составляли меньшинство в своей собственной стране; большая часть его многонационального населения была русскоязычной. Часть казахов, особенно в крупных городах, утратила родной язык. Казахский язык только должен был ещё этаблироваться в Казахстане в качестве языка государственно-го в ситуации жесткого состязания с русским языком. В настоящее время мы можем сказать, что это удалось, казахский язык стал языком, на котором говорит большая часть населения Казахстана, а не только этнические казахи.

Совсем другой вопрос – это вымирание диалектов, этот процесс затрагивает даже крупные тюркские языки. В Республике Алтай осталось только несколько десятков тубинцев-носителей своего языка, при ситуации с чалканцами мы уже упоминали, а носителей телеутского языка в Республике уже нет, они все были ассимилированы русскими, только несколько десятков носителей этого наречия живут в соседней Кемеровской области. Однако, даже диалекты турецкого языка находятся под угрозой исчезновения. В ходе работ по проекту «Взаимодействие тюркских языков и культур в пост-советском Казахстане», проходящем в Свободном университете города Берлин, во Франкфуртском университете (Германия), в Евразийском национальном университете и Таразском государственном университете (Казахстан), финансируемом Фондом Фольксвагена, были обнаружены различные, ранее не описанные, варианты турецкого языка, на котором говорят так называемые турки-месхетинцы (около 200000 человек), депортированные в Казахстан из Грузии в 1944 году и с тех пор там проживающие.

Среди них выделяются различные этнические группы, говорящие на различных вариантах турецкого языка, отличающихся как от литературного турецкого языка, так и от известных нам турецких диалектов на территории турецкого государства: ахыска, хемшинли, лазы и другие. Они были отрезаны от основ-

ного массива турецкого населения более ста лет тому назад. Благодаря их тесным контактам с грузинским и армянским языком, а также с другими языками Кавказа, ассимиляции и туркизации нетурецких этнических групп, проходившей во время их проживания в Грузии, реформе турецкого литературного языка, которая их не затронула, тесным контактам с казахским языком на протяжении более 60 последних лет, те турецкие диалекты, на которых они говорят, далеко отошли от стандартного турецкого языка и от других турецких диалектов. Они все говорят на турецком языке, в том числе и молодые поколения. Но и тут мы имеем парадоксальную ситуацию! Тот турецкий, на котором говорит молодое поколение – это стандартный турецкий язык. Влияние турецкого языка Республики выросло чрезмерно за годы независимости Казахстана: открытость информационного пространства Казахстана для всех турецких средств массовой информации, их популярность среди казахстанского населения, частые поездки в Турцию, учеба в турецких университетах и другие факторы привели к тому, что турки Казахстана отказываются от своего варианта турецкого и переходят на литературный турецкий язык. Только пожилые люди говорят сейчас на своих исконных вариантах турецкого языка. В результате, эти варианты тоже находятся на грани исчезновения, несмотря на то, что сотни тысяч турок Казахстана говорят на турецком!

Мы могли бы продолжать приводить дальнейшие примеры, иллюстрирующие ситуацию с исчезающими тюркскими языками, но мы предпочитаем сослаться на данное издание, которое по праву можно назвать энциклопедией исчезающих тюркских языков. Это уникальная серия книг, объединяющих, впервые в истории тюркологических исследований, главы, посвященные теоретическим вопросам исчезающих языков, языковой политике, классификации языков, с анализом лингвистической ситуации в разных частях тюркского мира и описаниями каждого тюркского языка, находящегося под угрозой исчезновения, поотдельности с беспрецедентной полнотой. Главы, представляющие собой примеры лингвистических исследований на материале исчезающих тюркских языков, завершают эту серию. Это издание показывает, что уже сделано в этой области, и что лингвисты ещё должны сделать для языков, которые перечислены здесь, и для их носителей.

Большинство авторов серии книг, которые читатель держит в руках, занимались документацией, сохранением, возрождением и исследованием исчезающих тюркских языков в течение многих десятилетий, независимо от «модных» научных течений и направлений, которые приходят и уходят. Исследования, базирующиеся на корпусах языковых материалов, столь популярные сейчас, всегда были обязательными для тюркологов, начиная с великого тюркского лингвиста Средневековья Махмуда Кашгарского, основателя тюркской диалектологии, опирающейся на тщательнейшую языковую документацию и корпус данных с использованием тех «технических» средств, которые были в его распоряжении. В. В. Радлов, отец русской тюркологии, начал свою научную карьеру, собирая материал по тюркским языкам Сибири и Средней Азии во время многочисленных поездок в экспедиции совместно со своей женой, а затем опубликовал восьмитомный сравнительный словарь тюркских наречий Сибири и Джунгарской степи наряду с многочисленными томами текстовых материалов. Его последователями, проводившими полевые исследования коренных языков Сибири, стали С. Е. Малов (Санкт-Петербург), Е. И. Убрятова и Д. М. Надеяев (Новосибирск), А. П. Дульзон (Томск). Их ученики и последователи являются авторами многих статей данного издания.

Возвращаясь к 20-ой годовщине языковой документации как отдельной дисциплины, мы должны признать, что только очень незначительная часть исчезающих тюркских языков была задокументирована с использованием технических средств, которые сегодня считаются обязательными для этой цели, еще меньшая часть этих языков может похвастаться наличием электронных мультимодальных корпусов.

Ещё очень многое нужно сделать в этом направлении, особенно лингвистам, которые сами являются носителями исчезающих языков и диалектов, но и всем нам, тюркологам.

Пусть этот проект станет мотивацией и вдохновением для дальнейших исследований языков, которые могут быть утрачены навсегда уже завтра.

Prof. Dr. Darkhan Kydyrali MESSAGE FROM THE PRESIDENT/BAŞKANDAN MESAJ ПРЕЗИДЕНТТЕН ХАБАРЛАМА/ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА	VI
Prof. Dr. Musa Yıldız MESSAGE FROM THE PRESIDENT/BAŞKANDAN MESAJ ПРЕЗИДЕНТТЕН ХАБАРЛАМА/ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА	VIII
Süer Eker, Ülkü Çelik Şavk PREFACE/ÖNSÖZ/ПРЕДИСЛОВИЕ	X
Irina Nevskaya, Marcel Erdal INTRODUCTION/GİRİŞ/ВВЕДЕНИЕ	XVI
Feyruze H. Garipova BAŞKURDİSTAN CUMHURİYETİ'NDE DİL SİYASETİNİN KANUNİ ESASLARI LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF THE LANGUAGE POLICY IN BASHKORTOSTAN ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКИ В БАШКИРИИ	1
Hülya Gökçe LENÇE TEMASI VE BAŞKURT DİL SAHASINDAKİ ÖRNEKLERİ DIALECTS IN CONTACT AND THE BASHKIR LANGUAGE AREA ДИАЛЕКТЫ В КОНТАКТЕ ДРУГ С ДРУГОМ В БАШКИРИИ	9
Rezeda A. Sulejmanova RUSSIAN AND WESTERN FIRST NAMES IN BASHKIR ANTHROPNOMY BAŞKURT ANTROPONİMİNDE RUS VE BATI ADLARI РУССКИЕ И ЗАПАДНЫЕ ИМЕНА В БАШКИРСКОЙ АНТРОПОНИМИИ	31
Ahat Salihov BALTİK BOYU CUMHURİYETLERİNDEKİ DİASPORA BAŞKURLARI DIASPORA BASHKIRS IN THE BALTIC REPUBLICS БАШКИРСКАЯ ДИАСПОРА В ПРИБАЛТИЙСКИХ РЕСПУБЛИКАХ	37
Bülent Bayram ÇUVAŞLAR ARASINDA HALK KÜLTÜRÜ TEMELİNDE YENİ BİR KİMLİK İNŞASI VE SUVARLAR A NEW IDENTITY CONSTRUCTION AMONG THE CHUVASH ON THE BASIS OF FOLK CULTURE AND THE SUVARS СУВАРЫ И ПОПЫТКИ ПОСТРОЕНИЯ НОВОЙ ЧУВАШСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ	45

Егоров Николай Иванович (Egorov Nikolay İvanoviç) ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЧУВАШСКОЙ ЛЕКСИКИ THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CHUVASH VOCABULARY ÇUVAŞ LEKSİKOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	59
Егоров Николай Иванович (Egorov Nikolay İvanoviç) НАЦИ ПОЛИТИКИ КИРЛĖ IT NEEDS NATIONAL POLITICS ULUSAL POLİTİKALAR GEREKLİ О НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ	77
Selcen Küçüküstel WITNESSING A DISAPPEARING TURKIC LANGUAGE: THE DUKHAN LANGUAGE KAYVOLAN BİR TÜRK DİLİNE TANIK OLMAK: DUHA DİLİ БЫТЬ СВИДЕТЕЛЕМ ВЫМИРАНИЯ ОДНОГО ТЮРКСКОГО ЯЗЫКА. ЯЗЫК ЦААТАНОВ (ДУХА)	89
Elisabetta Ragagnin MOĞOLİSTAN DUHALARI 'KAYIP OLMAYAN' TÜRKOFON BİR HALK THE DUKHAS OF MONGOLIA A 'NOT LOST' TURCOPHONE PEOPLE ЦААТАНЫ (ДУХА) МОНГОЛИИ. СОХРАНИВШИЙСЯ ТЮРКОЯЗЫЧНЫЙ НАРОД	101
Olga Radova (Karanastas) BUCAK GAGAUZLARIN ETNOGENEZİSİ HEM ETNİK İSTORİYASI THE DUKHAS OF MONGOLIA A 'NOT LOST' TURCOPHONE PEOPLE ЭТНОГЕНЕЗ И ЭТНИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ ГАГАУЗОВ БУДЖАКА	113
Ольга Константиновна Радова (Каранастас) (Ol'ga Konstantinovna Radova Karanastas) ЭТНОИСТОРИЧЕСКИЕ И ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ ГАГАУЗСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕССАРАБИИ В XVIII-XXI ВВ ETHNO-HISTORICAL AND DEMOGRAPHIC PROCESSES OF THE GAGAUZ POPULATION OF BESSARABIA IN XVIII-XXI CENTURY XVIII-XXI'İNCİ YÜZYILLARDA BESARABYA GAGAUZ NÜFUSUNUN ETNİK-TARİHİ VE DEMOGRAFİK SÜREÇLERİ	123
Astrid Menz - Çev. Gülin Dağdeviren Kırmızı TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİ: GAGAUZCA ÖRNEĞİ ENDANGERED TURKIC LANGUAGES: THE CASE OF GAGAUZ ТЮРКСКИЕ ЯЗЫКИ НА ГРАНИ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ: ОПЫТ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА	145
Gülin Dağdeviren Kırmızı GAGAUZ GENÇLERİN GAGAUZCA VE RUSÇAYA KARŞI DİL TUTUMLARI LANGUAGE ATTITUDES OF YOUNG GAGAUZ SPEAKERS TOWARDS THE GAGAUZ AND RUSSIAN LANGUAGES ОТНОШЕНИЕ ГАГАУЗСКОЙ МОЛОДЕЖИ К ГАГАУЗСКОМУ И РУССКОМУ ЯЗЫКАМ	157

Hülya Demirdirek

GAGAUZ 'TURKICNESS' AND THE REIMAGINATION OF KINSHIP

GAGAUZ 'TÜRKİLİĞİ' VE AKRABALIĞIN YENİDEN TASAVVURU

ГАГАУЗСКАЯ "ТЮРКОСТЬ" И ИДЕЯ "РОДСТВЕННОСТИ"

171

İsmail Ulutaş

AN OVERVIEW OF RELATIVE CLAUSE CONSTRUCTIONS

MODIFYING NOUNS IN GAGAUZ SYNTAX

GAGAUZ SÖZ DİZİMİNDE İSMİ NİTELEYEN İLGİ YANTÜMCE YAPILARI

ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

ОБЗОР КОНСТРУКЦИЙ КОТОРЫЕ СЛУЖАТ ОПРЕДЕЛЕНИЕМ ИМЕНИ В

СИНТАКСИСЕ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА

183

S. Nalan Büyükkantarçoğlu

SOME SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND SOCIO-COGNITIVE NOTES ON

THE GAGAUZ LANGUAGE IN ATU OF GAGAUZIA

GAGAUZ ÖZERK BÖLGESİNDE GAGAUZ DİLİ ÜZERİNE BAZI

SOSYO-PSIKOLOJİK VE SOSYO-BİLİŞSEL NOTLAR

О НЕКОТОРЫХ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНО-КОГНИТИВНЫХ

ОСОБЕННОСТЯХ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА В АВТОНОМНОМ ТЕРРИТОРИАЛЬНОМ

ОБРАЗОВАНИИ ГАГАУЗИЯ

191

Nadejda Özakdağ

GAGAUZCANIN SÖZ DİZİMİNDE KOMŞU DİLLERİN ETKİSİ

THE INFLUENCE OF NEIGHBOURING LANGUAGES ON THE

SYNTAX OF THE GAGAUZ LANGUAGE

ВЛИЯНИЕ СОСЕДНИХ ЯЗЫКОВ НА СИНТАКСИС ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА

203

Maria D. Chertykova

KHAKASS

HAKAŞÇA

ХАКАС

ХАКАССКИЙ ЯЗЫК

215

Mariya D. Chertykova, Andrey D. Kaksin

FUNCTIONING OF THE MODERN KHAKASS LANGUAGE AND

LINGUISTIC SITUATION IN THE REPUBLIC OF KHAKASSIA

ÇAĞDAŞ HAKAS DİLİNİN İŞLEVİ VE HAKAS CUMHURİYETİ'NDEKİ

DİLBİLİMSEL DURUMU

ФУНКЦИИ СОВРЕМЕННОГО ХАКАССКОГО ЯЗЫКА И ЯЗЫКОВАЯ

СИТУАЦИЯ В ХАКАССИИ

225

Ali Asgar Jamrasi - Çev. Nilgün İsmail, Cahangir Karini

CAUSES OF KHALAJ TURKISH ASSIMILATION IN IRAN

İRAN'DA HALAÇ TÜRKÇESİNİN YOK OLMA NEDENLERİ

ПРИЧИНЫ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ ХАЛАДЖСКОГО ЯЗЫКА В ИРАНЕ

233

Қаламқас С. Қалыбаева, Гүлмира Қ. Абдирасилова

ҚАРАЙЫМ ТІЛІ НЕГЕ ЖОҒАЛЫП БАРАДЫ?

WHY DOES THE KARAİM LANGUAGE DISAPPEARS?

KARAİM DİLİ NEDEN KAYBOLUYOR?

..... 253

Michal Németh - Çev. Demet Kayabaşı

BATI KARAYCASININ LEHÇELERE AYRILMA SÜRECİ VE DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ

THE PROCESS OF DIVERSIFICATION OF WESTERN KARAİM INTO DIALECTS

AND THE QUESTION OF ITS PERIODISATION

ПРОЦЕСС РАЗДЕЛЕНИЯ ЗАПАДНОКАРАИМСКОГО ЯЗЫКА НА

ДИАЛЕКТЫ И ВОПРОС ПЕРИОДИЗАЦИИ ЕГО ИСТОРИИ

..... 263

Michal Németh - Çev. Defne Ersin Tutan, Fatma Ay

GÜNEYBATI KARAYCADA /Š, Č/, /Ž, Ž/ ÜNSÜZLERİNİN VE /Ö, Ü/

ÜNLÜLERİNİN DEĞİŞİMLERİ (18. VE 19. YÜZYILLAR)

THE DEVELOPMENT OF SOUTH WESTERN KARAİM /Š, Č/, /Ž, Ž/ AND /Ö, Ü/

IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

РАЗВИТИЕ СОГЛАСНЫХ /Š, Č/, /Ž, Ž/ И ГЛАСНЫХ /Ö, Ü/ В ЮГО-ЗАПАДНОМ

ДИАЛЕКТЕ КАРАИМСКОГО ЯЗЫКА В 18 И 19 ВВ.

..... 277

Zsuzsanna Olach

A SOUTH-WESTERN KARAİM MORNING PRAYER

BİR GÜNEYBATI KARAY SABAH DUASI

УТРЕННЯЯ МОЛИТВА НА ЮГО-ЗАПАДНОМ ДИАЛЕКТЕ КАРАИМСКОГО ЯЗЫКА

..... 293

Mikhail Kizilov - Çev. Fatma Ay, Reyhan Ay

KIRIMÇAKLAR: TOPLULUĞUN BUGÜNKÜ DURUMU

THE KRYMCHAKS: CURRENT STATE OF THE COMMUNITY

КРЫМЧАКИ: СОВРЕМЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ОБЩИНЫ

..... 307

Mikhail Kizilov - Çev. Nükhet Okutan

BASIN VE ETNİK KİMLİK: DÜNYA SAVAŞLARI ARASI DÖNEMDE

POLONYA VE LİTVANYA'DAKİ KARAİM YAYINLARININ TÜRKLEŞTİRİLMESİ

THE PRESS AND ETHNIC IDENTITY: TURKICISATION OF KARAITE

PRINTING IN INTERWAR POLAND AND LITHUANIA

ПРЕССА И ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: ПЕРЕХОД КАРАИМСКОЙ

ПЕЧАТИ НА ТЮРКСКИЙ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД В ПОЛЬШЕ И ЛИТВЕ

..... 323

Ülkü Çelik Şavk

ALT AĞIZLAR GRUBU OLARAK PAMİR KIRGIZCASI

PAMIR KYRGYZ AS A SUB-ACCENT GROUP

ЯЗЫК КИРГИЗОВ ПАМИРА КАК ГРУППА ПОДГОВОРОВ

..... 339

Ramazan Alpaut**KUMUKS: ETHNIC RIGHTS AND REVISION OF THE WAY TO ITS FUTURE**

KUMUKLAR: ETNİK HAKLAR VE GELECEĞE GİDEN YOLUN REVİZYONU

КУМЫКИ: ЭТНИЧЕСКИЕ ПРАВА И ПЕРЕСМОТР ПУТИ В БУДУЩЕЕ

349

Esmael Abdurehim**AN ENDANGERED TURKIC VARIETY IN CHINA: THE LOPNOR DIALECT OF UYGHUR**

ÇİN'DE TEHLİKEDEKİ BİR TÜRKÇE DEĞİŞKE: UYGURCANIN LOPNOR DEĞİŞKESİ

ИСЧЕЗАЮЩАЯ ТЮРКСКАЯ ИДИОМА: ЛОБНОРСКИЙ ДИАЛЕКТ УЙГУРСКОГО ЯЗЫКА

357

Birsel Karakoç**ON THE OBLIGATORY CONTROL IN TURKISH AND NOGHAY COMPLEMENT CLAUSES**

TÜRKÇE VE NOGAYCADA TÜMLEÇ YAN CÜMLELERİNDE ZORUNLU DENETİM

ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В

ТУРЕЦКОМ И НОГАЙСКОМ ЯЗЫКАХ

371

Ali Asker**NOGAY HALKI: SİYASAL BÖLÜNMÜŞLÜĞÜN ETNİK BÜTÜNLÜK ÜZERİNDEKİ TAHRİBATI**

THE NOGHAY PEOPLE: POLITICAL DIVIDEDNESS CAUSING ETHNIC DISUNITY

НОГАЙЦЫ: ПОЛИТИЧЕСКАЯ РАЗДЕЛЕННОСТЬ КАК ФАКТОР

ЭТНИЧЕСКОЙ РАЗОБЩЕННОСТИ

389

Birsel Karakoç**KUZEY KAFKASYA TÜRK HALKLARINDAN NOGAYLAR:****DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜRLERİ ÜZERİNE NOTLAR**

THE NOGHAYS, A TURKIC PEOPLE LIVING IN NORTHERN CAUCASUS:

NOTES ON THEIR LANGUAGE, LITERATURE, AND CULTURE

НОГАЙЦЫ КАК ОДИН ИЗ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА.

ЗАМЕТКИ ОБ ИХ ЯЗЫКЕ, ЛИТЕРАТУРЕ И КУЛЬТУРЕ

401

Dilek Ergönenç Akbaba**NOGAY ADI VE NOGAYLARIN KÖKENİ ÜZERİNE**

ON THE NAME 'NOGAY' AND THE ORIGIN OF THE NOGHAY PEOPLE

ПРОИСХОЖДЕНИИ НОГАЙЦЕВ И ЭТНОНИМА "НОГАЙ"

413

Sağıdolda Gülğayşa, Eskeyeva Mağriya (Sağıydolda Gülğayşa, Eskeyeva Mağriya)**SARI UYGURLAR TARİHİ VE ETNİK SÜREÇLERİ ÜZERİNE**

ON THE HISTORY OF YELLOW UIGHURS AND WAVE OF ETHNIC PROCESSES

SARI UYGURLARIN TARİHİ VE ETNİK SÜREÇLERİ ÜZERİNE

ИСТОРИЯ ЖЕЛТЫХ УЙГУРОВ И ПРОЦЕССЫ ЭТНИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

423

Сағидолда Гүлғайша, Ескеева Мағрипа (Sağıydolda Gülğayşa, Eskeyeva Mağripa)

'SARI UYGURLAR' DALALYQ EKSPEDICIYA

'SARI UYGURLAR' ALAN ÇALIŞMASI

'YELLOW UYGHURS' FIELD RESEARCH

ПОЛЕВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СРЕДИ ЖЕЛТЫХ УЙГУРОВ

445

Irina Nevskaya - Çev. Selcan Koca Sari

ŞORCA-RUSÇA TEMAS ÖZELLİKLERİ

SHOR-RUSSIAN CONTACT FEATURES

ОСОБЕННОСТИ ШОРСКОГО ЯЗЫКА ПРИОБРЕТЕННЫЕ В РЕЗУЛЬТАТЕ

КОНТАКТОВ С РУССКИМ ЯЗЫКОМ

459

Yuliya Biletska

THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE MAINTENANCE AND LANGUAGE SHIFT:

THEIR HISTORICAL-POLITICAL PRECONDITIONS AND CHALLENGES FOR THE FUTURE

KIRIM TATARCASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: KIRIM TATARCASININ

GELECEĞİNE İLİŞKİN TARİHİ-POLİTİK ÖNKOŞULLAR VE GÜÇLÜKLER

СОХРАНЕНИЕ КРЫМСКО-ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА И ЯЗЫКОВОЙ СДВИГ. ИСТОРИКО-

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ЗАДАЧИ БУДУЩЕГО

471

Filiz Tutku Aydın Bezikoğlu

TOWARDS TRANSNATIONAL NATION-BUILDING?: 'THE CASE OF CRIMEAN TATARS'

ULUSÖTESİ MİLLET Mİ ORTAYA ÇIKIYOR?: KIRIM TATARLARI ÖRNEĞİ

ВОЗМОЖНО ЛИ НАЦИОНАЛЬНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО ЗА ПРЕДЕЛАМИ ОДНОГО

ГОСУДАРСТВА ПРИМЕР КРЫМСКИХ ТАТАР

503

Tamás Csernyei

ETHNIC TATARS IN ROMANIA

ROMANYA'DAKİ ETNİK TATARLAR

ЭТНИЧЕСКИЕ ТАТАРЫ РУМЫНИИ

521

Metin Ömer

ROMANYA'DAKİ TATARLAR'IN 1989'DAN SONRA KİMLİK ARAYIŞLARI

THE TATARS IN ROMANIA: THE SEARCH FOR ETHNIC IDENTITY AFTER 1989

ПОИСКИ ИДЕНТИЧНОСТИ ТАТАР РУМЫНИИ ПОСЛЕ 1989-ГО ГОДА

537

Хәнисә ханым Алишина (Khenise Chanym Alishina)

MORFOLOGIYA TOBOLU-İRTYŞSKOGO DİALEKTA

СИБИРСКИХ ТАТАР: ИМЯ ДЕЙСТВИЯ

MORPHOLOGY OF THE TOBOL AND İRTYŞH DİALECT OF THE SIBERIAN TATAR: ACTION NOUNS

SİBİRYA TATARCASI TOBOL VE İRTİŞ DİVALEKTİNİN MORFOLOJİSİ: EYLEM ADLARI

549

X. Ч. Алишина (Kh. Ch. Alishina)

НАРЕЧИЕ В ТОБОЛО-ИРТЫШСКОМ ДИАЛЕКТЕ СИБИРСКИХ ТАТАР

SİBİRYA TATARCA SI TOBOL-İRTİŞ DİYALEKTİNDE ZARF

557

Rysbek Alimov, Emil Shadyhanov

TELEÜTÇE: YOK OLMA TEHLİKESİ ALTINDAKİ BİR DİLİN SOSYOLOLİNGÜİSTİK DURUMU

THE TELEUT LANGUAGE: THE SOCIOLINGUISTIC SITUATION OF
AN ENDANGERED LANGUAGE

ЯЗЫК ТЕЛЕУТОВ. СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ИСЧЕЗАЮЩЕГО ЯЗЫКА

565

Irina Nevskaya - Çev. İsa Sarı

TÜRK DİLLERİNDE PROSPEKTİF TİPOLOJİSİ

THE TYPOLOGY OF PROSPECTIVE IN TURKIC LANGUAGES

ТИПОЛОГИЯ ПРОСПЕКТИВА В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ

585

Irina Nevskaya - Çev. Selcen Koca Sarı

GÜNEY SİBİRYA TÜRK DİLLERİNDE BETİMSSEL İKİNCİL YÜKLEMLER

DEPICTIVE SECONDARY PREDICATES IN SOUTH SIBERIAN TURKIC

ДЕПИКТИВНЫЕ ВТОРОСТОПЕННЫЕ ПРЕДИКАТЫ В

ЮЖНОСИБИРСКИХ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ

599

Aleksandr Garkavets, Bilge Gökter - Çev. Ainur Mayemerova

AZAK URUMLARI VE DİLLERİ

AZOV URUMS AND THEIR LANGUAGE

УРУМЫ ПРИАЗОВЬЯ И ИХ ЯЗЫК

617

Fatos Dibra

ARNAVUTLUKTA KONUŞULMUŞ/KULLANILMIŞ TÜRKÇEYE DAİR

ON THE A VARIETY OF TURKISH SPOKEN IN ALBANIA

О ТУРЕЦКОМ ГОВОРЕ В АЛБАНИИ

631

Éva Kincses Nagy

A DISAPPEARED PEOPLE AND A DISAPPEARED LANGUAGE:

THE CUMANS AND THE CUMAN LANGUAGE IN HUNGARY

YOK OLAN BİR HALK VE YOK OLAN BİR DİL: MACARİSTAN'DAKİ KUMANLAR VE KUMANCA

ИСЧЕЗНУВШИЙ НАРОД И ЕГО ЯЗЫК: КУМАНЫ И ЯЗЫК КУМАНОВ В ВЕНГРИИ

675

İsa Sarı

**TEHLİKEDEKİ TÜRK DİLLERİNİN DOKÜMANTASYONUNDA GENEL AĞ TABANLI
UYGULAMALARIN ÖNEMİ VE BÜTÜNCÜL İÇERİK YÖNETİMİ**

THE IMPORTANCE OF THE WORLD WIDE WEB AND HOLISTIC CONTENT
MANAGEMENT IN THE DOCUMENTATION OF ENDANGERED TURKIC LANGUAGES
ЗНАЧЕНИЕ ВЕБ-ПРИЛОЖЕНИЙ В ДОКУМЕНТАЦИИ ИСЧЕЗАЮЩИХ ТЮРКСКИЙ
ЯЗЫКОВ И ОБЩЕЕ УПРАВЛЕНИЕ КОНТЕНТОМ

..... 687

Durmuş Arık

AZ NÜFUSLU TÜRK HALKLARININ DİNLERİNE VE İNANÇLARINA GENEL BİR BAKIŞ

A GENERAL VIEW ON THE RELIGIONS AND BELIEFS OF THE
SMALL-NUMBERED TURKIC PEOPLES
ОБЩИЙ ВЗГЛЯД НА РЕЛИГИИ И ВЕРОВАНИЯ МАЛОЧИСЛЕННЫХ
ТЮРКСКИХ НАРОДОВ

..... 707

Juliboy Eltazarov

**ORTA ASYA CUMHURİYETLERİNDEKİ RUSLAR VE RUSYA FEDERASYONU'NDAKİ
TÜRK TOPLULUKLARI (DİL, ETNİSİTE VE GÖÇ OLGULARI)**

ETHNIC RUSSIANS, RUSSIAN SPEAKING PEOPLES IN THE CENTRAL ASIAN
REPUBLICS AND RUSSIAN LANGUAGE AS A SOCIAL COMMUNICATION TOOL
ЭТНИЧЕСКИЕ РУССКИЕ, РУССКОЯЗЫЧНЫЕ ОБЩИНЫ В РЕСПУБЛИКАХ
СРЕДНЕЙ АЗИИ И РУССКИЙ ЯЗЫК КАК СРЕДСТВО КОММУНИКАЦИИ

..... 731

Tolga Çakmak, Nevzat Özel

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİ VE
ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI**

DIGITIZATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AND
PROVIDING THEIR ACCESSIBILITY
ПЕРЕВОД В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ МАТЕРИАЛОВ ОТНОСЯЩИХСЯ
К НЕМАТЕРИАЛЬНОМУ КУЛЬТУРНОМУ НАСЛЕДИЮ
И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИХ ДОСТУПНОСТИ

..... 745

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL
MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİ
VE ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN
SAĞLANMASI

Tolga Çakmak, Nevzat Özel

Giriş

Bilgi, tarih boyunca toplumların gelişmelerinde ve varlıklarını sürdürmelerinde en önemli unsurlardan biri olmakla birlikte toplumsal gelişmelerin birikimli bir şekilde gerçekleşmesinde etkili olan bir kavramdır. İlk çağlarda toplumların sözlü iletişim aracılığıyla kullandıkları bir unsur olan bilgi, yazının bulunması ile birlikte sözlü olarak gerçekleştirilen iletişimin kayıt altına alınmasını gerektirmiştir. Bu süreçte toplumların bilgi üretimlerinde mağara duvarları, ağaç kabukları, parşömen ve kâğıt gibi araçlardan faydalanarak kayıt altına alma gereksinimlerini karşıladıkları bilinmektedir. Ayrıca, söz konusu araçların yeni buluşlar ve gelişen teknoloji olanakları çerçevesinde de yenilediğini söylemek mümkündür. En basit anlamıyla bilginin depolandığı ortamlar olarak nitelendirilen bilgi kaynakları da yaşanan gelişmeler sonucunda hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişmeler bilgi kaynaklarının bulunduğu formatların ve ortamların çeşitlenmesinin

yanı sıra taşınan bilgi miktarının da artmasında etkili olmuştur. Bu noktada bilgi kaynakları toplumların ilerlemelerine yönelik bilgileri depolarken diğer yandan da toplumların kültürel açıdan birikimlerini de kayıt altına almalarını ve bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmalarını sağlayan araçlar olmuştur.

Kültürel boyuttan düşünüldüğünde bilgi kaynaklarının toplumların kültürel mirasını taşıyan kaynaklar olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bilgi kaynaklarını somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınmasında da önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Gelişen teknoloji ve bilginin dijital ortamda üretilmesi kültürel miras ürünlerinin de dijital ortama taşınarak varlıklarını sürdürmelerini ve gelecek kuşaklara da dijital ortam aracılığıyla aktarılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda en genel anlamıyla analog ortamdaki bilgilerin dijital ortama taşınması olarak ifade edilen dijitalleştirme uygulamaları da hem somut hem de somut olmayan kültürel miras ürünleri için fırsatlar ortaya çıkarmaktadır (digitisation.eu, 2013). Özellikle dijital ortamın getirmiş olduğu yeni formatlar sayesinde ses ve görüntü gibi somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınması kolaylaşmakta; bu ürünlerin paylaşılması ve görünürlüğünün artırılmasına yönelik girişimler ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras ürünlerini toplama, düzenleme ve düzenleme işlemlerinin ardından toplumun hizmetine sunma işlevlerini yürüten kütüphaneler, müzeler ve arşivler de dijitalleştirme uygulamalarına yatırımlar yaparak ve projeler geliştirerek kültürel mirasın korunmasına ve en güncel teknolojilerden yararlanarak kültürel miras ürünlerini topluma sunma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler kapsamında dijital kütüphaneler oluşturulmakta, Avrupa Dijital Kütüphanesi, Europeana gibi platformlarla kayıt paylaşımına yönelik projeler geliştirilmektedir. Bu projelerle birlikte dijital ortamda ses ve görüntü olarak kayıt altına alınan somut olmayan kültürel miras ürünlerinin de görünürlüğü diğer bilgi kaynaklarında olduğu gibi tanımlama standartları doğrultusunda önemli ölçüde artmaktadır.

Bu çalışmada kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması için kullanılan yöntemlerden biri olan dijitalleştirme uygulamalarının somut olmayan kültürel miras ürünleri açısından değerlendirilmesi ve bu ürünlerin tanımlanarak erişilebilirliğine yönelik süreçler ele alınmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras

Hem teknik hem de sosyal boyutlarda yaşanan gelişmeler, toplumların yaşayışlarını etkilemekte ve yaşam biçimlerinde değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Yaşanan değişim ve etki genellikle yaşamdaki günlük işleri kolaylaştırmaya yönelik bir amaç taşıırken insanların ya da kurumların bu değişime uyum sağlamasını gerektirmektedir. Söz konusu uyum, daha önceki yaşayış ve uygulamaların kullanılmamasına da neden olmaktadır. Bu noktada toplumlar tarafından üretilen eserlerin ve toplumların yaşayışını yansıtan ürünlerin incelenmesi ve korunmasına yönelik bir alanın da kültürel miras kavramı çerçevesinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isim olarak ifade edilen kültürel miras, kuşaktan kuşağa aktararak gelen her türlü eser ve sonraki kuşaklar için sahip çıkılması gerektiğine inanılan değerler bütünü temsil etmektedir (Kültürel Miras; 2014; Kültür Bakanlığı, 2009, s.1). Bir diğer çalışmada ise kültürel miras; geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü olarak nitelendirilmektedir (Kültür Bakanlığı, 2009). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, konunun kapsamının oldukça geniş olduğu anlaşılmakla birlikte yapılan çalışmalarda da bu durum dile getirilmektedir. Bu çalışmalardan birinde İşçi (2000); kültürel mirası insan bilgi, inanç ve davranışlarından oluşan bir bütünün parçası olduğunu ortaya koyarak kavramın kapsam olarak elle tutulur, gözle görülür taşınmaz kültür varlıklarının dışına çıktığını belirtmiştir. Kavramın kapsamının genişliği Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kültürel Miras ve Müzecilik konusunda 2009 yılında yayınlanan çalışma raporunda da açıklanmıştır. Bu bağlamda kültürel miras kavramının 'somut' ve 'somut olmayan' kültürel miras olarak ikiye ayrıldığı sıklıkla dile getirilmektedir. Konuyla ilgili öncü kurumlardan UNESCO'nun da kültürel miras ürünlerini bu şekilde sınıflandırdığı bilinmektedir.

Kültürel miras kavramı kapsamında yer alan somut kültürel miras kavramı genel olarak incelendiğinde yapıları, tarihi mekânları ve anıtları içine alan ve gelecek nesle aktarılmak üzere korunması gereken eserleri içerdiği görülmektedir (Kültür Bakanlığı, 2009). Genel olarak bu kapsamın dışında kalan kültürel miras ürünleri ise somut olmayan kültürel miras kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Genel olarak ele alındığında somut olmayan kültürel miras ürünlerinin toplumların yaşayışını yansıtan unsurları içerdiği ve belirli bir alan ile sınırlı olmayan ürünleri kapsadığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede belirli bir toplumsal yaşayışın veya kültürün bulunduğu yer dışında da yaşatılmasında somut olmayan kültürel miras ürünleri doğrudan etkili olan unsurlar olarak nitelendirilebilir. Gerçekleştirilen çalışmalarda da somut olmayan kültürel mirasın insanlık açısından evrensel bir değere sahip olduğu ortaya konmaktadır (Şahin, 2010). Somut olmayan kültürel miras ile ilgili tanımlamalara bakıldığında da kavramın elle tutulamayan, gözle görülemeyen ancak bir toplumu var eden değerler olarak görüldüğü bu noktada gelenekler, dil, inanışlar, müzik, dans, gösteri, tören, tekerlemeler, söylenceler, hikâyeler ve şiirler gibi unsurların somut olmayan kültürel miras ürünleri olarak açıklandığı dikkati çekmektedir. Konuyla ilgili bir diğer tanımda ise somut olmayan kültürel miras sözlü anlatımlar, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel ürünler ve üretim süreçleri olarak ifade edilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010). Ayrıca konuyla ilgili olarak UNESCO da önemli çalışmalar yayımlayarak Somut olmayan kültürel miras kavramının kapsamını belirlemiştir. Bu bağlamda UNESCO'nun 2003 yılında yayınladığı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar somut olmayan kültürel miras anlamına gelmektedir (UNESCO, 2003). Sözleşmede ayrıca somut olmayan kültürel miras kapsamında yer alan unsurların neler olduğu üzerinde de durulmuştur. Buna göre somut olmayan kültürel miras kapsamına;

- Dilin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler,
- Gösteri sanatları,
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,
- Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar,
- El sanatları geleneği girmektedir.

UNESCO'nun belirlemiş olduğu kapsamın literatürdeki diğer çalışmaları da etkilediği ve çalışmalarda ele alınan somut olmayan kültürel miras tanımlarında bu kapsama atf verildiği görülmektedir. Elle tutulmayan ve gözle görülmeyen bir yapıya sahip olan somut olmayan kültürel miras ürünlerinin yaşatımı ve kalıcılığının sağlanması somut kültürel miras ürünlerine göre daha farklı bir süreç gerektirmektedir. Bu noktada gelişen teknoloji ve altyapı olanakları bir yandan somut olmayan kültürel miras unsurlarının çeşitlenmesini ve değişmesini sağlarken bir yandan da bu unsurların korunmasına yönelik önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin somut olmayan kültürel mirasa olan etkisini ele alan çalışmalarda ayrıca toplumların dilleri, gelenekleri ve inanışlarının diğer toplumlardan etkilenme durumunun bilgi ve iletişim teknolojileri ile daha kolaylaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2009 yılında yayınlanan Kültürel Miras ve Müzecilik konulu raporda somut olmayan kültürel miras ürünlerinin korunmasına yönelik süreçlerin daha zor olduğu vurgulanmaktadır (Kültür Bakanlığı, 2009). Ayrıca somut olmayan kültürel mirasa yönelik tanımlarda da söz konusu ürünlerin yüzyılların deneyimlerini içerdiği ve kuşaktan kuşağa aktarılan değerlerin bütününe yansıttığı üzerinde durularak somut olmayan kültür mirasının toplumların kültürel dokularını yansıttığı belirtilmektedir (Turan, 1990, s.13).

Somut olmayan kültürel miras ile ilgili çalışmalar yapan bir diğer merkez ise Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi'dir. Merkezin çalışmalarına göre somut olmayan kültürel miras, insanoğlunun tarihi boyunca kuşaktan kuşağa aktararak canlı tuttuğu edebiyat, sanat, şölen, bilgi ve becerilerinden meydana gelen ortak belleği olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte somut olmayan kültürel mirasın toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılan bir yapıyı temsil ettiği ve bu şekilde toplumlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiği Araştırma Merkezi tarafından ifade edilmektedir. Bu bilgilere ek olarak HÜTKAM'a göre somut olmayan kültürel mirasın yönetimi ise dil, inanışlar ve gelenekler gibi kültürel unsurların korunmasını, yani kayıt altına alınmasını ifade etmektedir (HÜTKAM, 2014). Diğer yandan somut olmayan kültürel mirasın kavramsal olarak ortaya çıkışının da koruma kavramına dayandığı görülmektedir. Bu çerçevede somut olmayan kültürel miras düşüncesinin ortaya çıkışı; UNESCO'nun 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları kapsamında uluslararası bir araç olarak kullanılması ve Bolivya'nın 1973 yılında Yazar hakları Evrensel Sözleşmesine folklorun korunması ile ilgili bir protokol önermesinin dayandırılmaktadır (Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2013). Bu yaklaşımdan hareketle somut olmayan kültürel miras kavramının temelde bu miras ürünlerine yönelik koruma girişimleriyle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle konuya ilişkin farkındalığın artması ile birlikte somut olmayan kültürel mirasın korunması için kayıt altına almaya yönelik girişimler başlamıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde de halk kütüphanelerinin de somut olmayan kültürel mirasın toplanması, düzenlenmesi, korunması, kullanılması ve geleceğe aktarılmasında rollerinin olduğu vurgulanmaktadır (Şahin, 2010). Bunun yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik bilimsel yayınların da oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Bu konuya örnek olarak somut olmayan kültürel miras ürünlerinde önemli bir yapıyı temsil eden dillere yönelik olarak yayınlanan Tehlikedeki Diller Dergisi Türk Dilleri (ISSN 2148-130X) gösterilebilir. Söz konusu girişimlerle birlikte somut olmayan kültürel miras ürünlerinin dijital ortamda temsil edilmesi ve kalıcılığının sağlanması mümkün olmaktadır. Özellikle ses kayıtlarının ya da dil ile ilgili kullanımların dijital ortamda sunulması gelecek kuşakların da kültürel değerlerden en güncel teknolojiler aracılığıyla haberdar olmalarını olanaklı kılmaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında dijitalleştirme uygulamaları

İnsanoğlunun ortak geçmişini simgeleyen kültürel mirasın korunması, bazı sorumlulukların ve yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlıdır. Bu sorumluluk ve yükümlülüklerin başında, kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması ve içerdiği bilginin toplumun tüm kesimlerinin kullanımına sunulması gelmektedir. Kültürel miras öğeleri taşıdıkları anlamları itibarı ile korunmalıdır. Bu nedenle mirasın temsil ettiği bilginin, mutlaka sistematik bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi ve bilim dünyasının olduğu kadar toplumun da yararlanabileceği duruma getirilmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması için gerekli olan tüm süreçlerin bilinmesi, korumaya yönelik oluşturulacak programın nasıl ve ne şekilde oluşturulacağını belirlemek bakımından oldukça önemlidir. Belirtilen süreçler (UNESCO, 2003):

- Tespit,
- Belgeleme,
- Araştırma,
- Koruma altına alma,
- Yok olmasını önleme,
- Üretim,
- Değerlendirme,
- Kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama,
- Özellikle resmi ve resmi olmayan eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümlerinin yeniden canlandırılması şeklindedir.

Kültürel mirasın korunması için yapılması gerekenler, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutta ele alındığında genişleyen bir liste ortaya çıkmaktadır.

Kültürel mirasın korunması denildiğinde, bir bölgedeki kültürel varlıkların tümünün belgelenecek, kullanılabilir veri tabanı olarak değerlendirilmesi; belirli bir bölge içinde, hiçbir seçici ayıklama olmaksızın, her döneme, her kültüre ait, önemli veya önemsiz ayırımı yapılmaksızın her türlü kalıntı, bilgi veya izin belgelenecek kullanılabilir bir bilgi veri tabanına dönüştürülmesi anlaşılmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel birikimin gelecek nesillere aktarılması, kültürel öğelerin gerekli ortamlara kaydedilmesi ile mümkün olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte dijitalleştirme çalışmaları hız kazanmış ve kültürel miras ürünlerinin kalıcı olarak kayıt altına alma olanakları geliştirilmiştir.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik faaliyet gösteren kurumların çoğu kültür öğelerinin dijital ortamlara aktarılması ve bu öğelerin Internet üzerinden erişime sunulması konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Aynı şekilde çoğu kurum da kültürel miras öğelerini çeşitli projeler aracılığıyla dijitalleştirmekte ve erişime sunmaktadır. Kültürel mirasın korunması amacıyla kültürel öğelerin dijitalleştirilmesi için büyük dijitalleştirme olanaklarının yaratılması, Avrupa kültürel mirasına çevrimiçi erişim sağlamak için Avrupa Dijital Kütüphanesi'nin geliştirilmesi, dijital materyallere erişim sağlanması ve bu materyallerin uzun süreli korunması için ulusal strateji ve planlar geliştirilmesi önerilmektedir.

Kültürel mirasın dijital ortamlara aktarılması, toplumların sahip oldukları kültürel birikimin tüm bireyler tarafından kullanılması ve kültürel mirasın uzun dönemli korunması konusunda önemli olanaklar sunmaktadır. Bu tür uygulamaların yaygınlaşması, kültürel mirasın etkin bir biçimde korunması, yaşatılması ve evrenselleşmesine katkı sağlamaktadır. Dijitalleştirme çalışmaları, kurum/kuruluşlar için bir süreç yönetimini gerektirmektedir. Kültürel mirasın dijital ortamlara aktarılması için gerekli olan süreçler şu şekilde listelenebilir (Good practice..., 2003; Pulman..., 2004, s.229-236):

- Dijitalleştirme projelerinin planlanması: niçin dijitalleştirmenin uygun bulunduğu, hangi riskleri içereceği, dijitalleştirilecek içeriğin hangi hedef kitleye sunulacağı gibi analizler yapılmaz.
- Materyallerin seçimi: dijitalleştirilecek kültürel miras öğeleri belli seçim ölçütlerine göre seçilmelidir.
- Özgün kopyaların temin edilmesi: Dijital ortama aktarılacak kültürel miras öğelerinin özgün kopyalarının temin edilmesi gerekmektedir.
- Telif haklarının güvence altına alınması: Kültürel miras öğeleri dijital ortama aktararak hizmete sunulmadan önce hizmeti sunacak olan kurum ve kuruluşlar ile materyal sahiplerinin yasal hakları saptanmalı ve gözetilmelidir.
- Donanım ve yazılımların sağlanması: Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılacak uygun araç ve gereçler temin edilmelidir.
- Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi: Tarayıcılar, görüntüleme cihazları ve optik karakter tanıma yazılımlarını kullanarak kültürel miras öğelerinin dijital ortama aktarılması gerçekleştirilmelidir.
- Dijitalleştirilmiş materyallerin korunması: Dijitalleştirme sürecinin bir çıktısı olan görüntü veya sayısal biçimdeki diğer bilgi nesnelere uygun dosya formatları kullanılarak uygun ortamlara kaydedilmelidir.
- Dijitalleştirilmiş materyallerin tanımlanması: Erişimi sağlayabilmek için dijitalleştirilmiş materyaller uygun biçimde kataloglanmalı ve bu materyallere yönelik olarak üstveriler tanımlanmalıdır.

- Dijitalleştirilmiş materyalin erişime sunulması: Dijital ortama aktarılan materyaller zaman ve mekân sınırlaması olmadan erişilebilecek şekilde kullanıcıların hizmetine sunulmalıdır.
- Dijitalleştirme projelerin yönetilmesi: Dijitalleştirme işlemleri kapsamında tüm süreçler etkin bir şekilde yönetilmeli, takım çalışması özendirilmeli, projede çalışan bireylerin eğitimleri verilmeli, teknik destek ve içerik paylaşımı için ulusal/uluslararası işbirliği gerçekleştirilmeli, maliyet göz önünde bulundurulmalıdır.

Diğer taraftan, kütüphaneler, arşivler, müzeler toplumların kültürel yapılarının birer parçası olmaları nedeniyle, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlardaki tüm kültürel öğelere yönelik dijitalleştirme projelerinin en önemli destekleyicileri olarak nitelendirilebilir. Bu kapsamda kültürel miras öğelerinin genel olarak ‘tarama ve yakalama’, ‘işleme’, ‘depolama’ ve ‘erişime sunma’ aşamaları uygulanarak dijital ortamlara aktarıldığı söylenebilir. Dijitalleştirme projeleri, kabul aşaması ile başlamakta, dijitalleştirilecek materyalleri belirleme ve sırasıyla hazırlayıp dijitalleştirme işlemleriyle devam etmekte, proje amacına uygun olarak gözden geçirilerek düzeltme ve hedef kullanıcılara web ortamında sunma işlemleriyle son bulmaktadır.

Bu aşamaların gerçekleştirilmesi sırasında kültürel miras öğelerinin korunması ve yönetilmesine yönelik bir takım teknik ve yönetsel sorunların giderilmesi de önemlidir. Bu sorunlar şunlardır (Valm, 2004):

- Eşgüdüm eksikliği: Dijitalleştirme projelerindeki eşgüdüm eksikliği, dijital ortama aktarılmış kaynakların uzun süre kullanılmasına ve korunmasına engel olmaktadır.
- Maliyet gereksinimleri: Dijitalleştirme projelerinin kurumlar/kuruluşlar tarafından finansal boyutta desteklenmesi gerekmektedir.
- Eskimiş teknolojiler: Uygun olmayan teknolojilerin kullanılması veya tanımlama standartlarının kullanılması, dijital ortama aktarılmış materyallerden kısa süre faydalanılmasına neden olmaktadır.
- Erişim tasarımı eksikliği: Genel stratejilerin ve standartların eksikliği dijital ortama aktarılmış materyallere erişimi zorlaştırmaktadır.
- İçeriklerin dinamik yapısı: Dijital bilginin yayımlanması ve değiştirilmesinin kolay olması nedeniyle dijital ortama aktarılmış materyallerin güvenliği ve arşivlenmesi oldukça önemlidir.
- Telif haklarının korunması: Yazarlar, yayıncılar ve kullanıcıların dijital ortama aktarılmış materyallere yönelik farklı beklentiler içerisinde olmalarından dolayı, hakların ihlal edilmeden bu beklentilerin giderilmesi gerekmektedir.
- Kurumsal destek: Dijitalleştirme projeleri, kurumsal adanmışlık, yatırım ve alt yapı gerektirmektedir.

Bu bilgiler ışığında, dijitalleştirme projelerinin tüm aşamalarının yönetsel bir yapılanmayı gerektirdiği söylenebilir.

Somut olmayan kültürel miras ürünlerinin dijital ortamda tanımlanması ve erişilebilirliği

somut olmayan kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirme çalışmaları ile çağın koşullarına uygun platformlarına uyumlu hale getirilmesi bu ürünlerin ilgili platformlarda kullanılması için yeterli olmamaktadır. Bu kapsamda dijital ortamda sergilenecek olan somut olmayan kültürel miras ürünlerinin erişime sunulmasında kullanılacak olan platformun özellikleri ve seçimi öncelikli karar verilecek konular arasında yer almaktadır. Söz konusu kararlar genel olarak;

- Platformun açık kaynak kodlu mu yoksa ticari bir yazılım kullanılarak mı oluşturulacağını belirlenmesi,
- Platformun esnetilebilme ve genişletilebilme özelliklerine sahip dünya çapında genel geçerliliği olan tanımlama standartlarını desteklemesi,
- Platformun uzun süreli koruma uygulamalarına olanak veren bir depolama altyapısına sahip olması,
- Platformun somut olmayan kültürel miras ürünlerinin çeşitliliği ve doğası gereği farklı formatlarda oluşturulmuş bilgi kaynaklarına erişim sağlayabilecek yapıda olması,
- Platformun diğer açık veri kaynakları ile çalışabilme özelliklerine sahip olması,
- Platformun karşılıklı işlerlik, veri göç ettirme ve üst veri harmanlama protokollerini destekleyen bir yapıya sahip olması,

görülmektedir. Bu çerçevede somut olmayan kültürel mirasın korunması ve kayıt altına alınması söz konusu olduğunda görsel ve işitsel duyulara yönelik bilgi kaynaklarını ve formatlarını destekleyecek bir platform yapısı önemli olmaktadır.

Teknoloji ve sunumla ilgili standartların yanı sıra söz konusu kaynakların tanımlanmasına yönelik standartlar da somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınması ve erişilebilirliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Bu kapsamda; METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) ve nesne tanımlamaya yönelik MODS (Metadata Object Description Schema) standardı ile birlikte özellikle görsel materyallerin tanımlanmasında kullanılan IPTC (International Press Telecommunications Council) standardı somut olmayan kültürel miras ürünlerine yönelik bilgileri depolayan bilgi kaynaklarının tanımlanmasında kurumlarca yaygınlıkla tercih edilmektedir. Bu standartlara ek olarak bilgi kaynakları için karşılıklı işlerlik sağlayan Dublin Core ve Genişletilebilir Dublin Core standartları ile Arşivsel materyallerin tanımlanmasında kullanılan EAD (Encoded Archival Description) standardı öne çıkmaktadır. Bununla birlikte somut olmayan kültürel miras ürünlerine yönelik eğitim süreçleri ve somut olmayan kültürel miras ürünlerini içeren eğitim materyalleri için ise genel boyutta eğitim materyalleri için kullanılan LOM (Learning Object Metadata) standardı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sonuç ve değerlendirme

Kültürel gelişimin sağlanabilmesi, toplumların sahip oldukları kültürel miraslarını korumaları, yaşatmaları ve onları geliştirmeleri ile mümkün olmaktadır. Bu bakımdan dijitalleştirme projeleri kültürel miras öğelerinin korunması, kolay kullanımlarının sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması açısından gereklilik taşımaktadır. Bu bağlamda somut kültürel miras ürünlerinin yanı sıra somut olmayan kültürel miras ürünlerinin de dijital ortamda kalıcılığının sağlanması dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının etkinlikle kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan dijitalleştirme projeleri, kültürel mirasa yönelik gerekliliklerin karşılanması açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda kütüphaneler, arşivler ve müzeler gibi kültürel bellek kurumlarının yapmaları gereken çalışmalar;

- Platformun bakım, geliştirme ve sürdürülebilirlik unsurları açısından desteklenmesi,
- Platformun somut olmayan kültürel miras ürünlerini kullanıcı dostu arayüzler üzerinden sunabilmesi konuları odağında toplanmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras ürünlerinin yer alacağı platformun geliştirilmesinin ardından bir diğer önemli süreç ise kullanılacak standartlardır. Bu kapsamda öncelikle bilgi kaynağının sunum şekli/formatını temsil eden teknoloji tabanlı standartlarla birlikte bilgi kaynağını tanımlama ve sınıflamaya yönelik standartlar somut olmayan kültürel miras ürünleri için son derece önemli olmaktadır. Teknoloji standartları açısından bakıldığında bilgi teknolojilerine yönelik gelişmelerin bu gruba önemli ölçüde etkilediği ve söz konusu gelişmelerle birlikte teknoloji standartlarının da yenilendiği

- Dijitalleştirme projelerinin etkin bir biçimde planlanması,
- Dijital ortama aktarılacak kültürel miras öğelerini belli ölçütlere göre yansız bir biçimde belirlenmesi,
- Dijitalleştirilecek öğelerin özgün nüshalarını elde edilmesi,
- Telif hakları ile ilgili koşulların netleştirilmesi,
- Çağın gerektirdiği uygun donanım ve yazılımların sağlanması,
- Dijitalleştirilmiş materyaller için uygun tanımlama standartlarının seçilmesi ve kullanılan sistemlerin bu standart temelinde yapılandırılması,
- Dijitalleştirilmiş öğelerin uygun ortamlarda ve formatlarda korunması
- Tanımlama işlemlerinin ardından kültürel miras öğelerinin kullanılabilir bir yapıda tasarlanmış arayüzlerle erişime sunulması şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca, dijitalleştirme projelerinde ulusal ve uluslararası diğer kurum/kuruluşlarla işbirlikleri gerçekleştirilmeli, eşgüdüm ve mali destek sağlanmalıdır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle yaşanan küreselleşme, toplumların sosyal yaşantılarına yön veren kültürel miras öğelerinin yok olmasına neden olmaktadır. Karşılaşılan bu sorun, bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde toplumların kültürlerini çağın gerektirdiği teknolojileri kullanarak bir sonraki nesle aktarmasını ve toplumların hafızası ve kültür köprüsü olan kütüphanelerin, arşivlerin ve müzelerin bu konuda üzerinde düşen görevi yerine getirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Kaynaklar

- Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü. (2013). *Somut olmayan kültürel mirası somutlaştırmak*. 20 Mayıs 2014 tarihinde <http://adana.meb.gov.tr/www/somut-olmayan-kulturel-mirasi-somutlastirmak/icerik/567> adresinden erişildi.
- digitisation.eu. (2013). *An Introduction to mass digitisation of text*. 8 Ocak 2014 tarihinde <http://bit.ly/z1LTY9> adresinden erişildi.
- Good practice form for nominations*. (2003). 18 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.minervaeurope.org/goodpract/david.rtf> adresinden erişildi.
- HUTKAM. (2014). *Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi*. 18 Haziran 2014 tarihinde http://www.hutkam.hacettepe.edu.tr/hutkam_amac.pdf adresinden erişildi.
- Kültür Bakanlığı. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik çalışma raporu*. 22 Temmuz 2014 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Kültürel miras. (2014). 20 Mayıs 2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCl_t%C3%BCrel_miras adresinden erişildi.
- Pulman ilkeleri el kitabı: Halk kütüphaneleri için kılavuz*. (2004). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Şahin, İ. D. (2010). *Yerel kültür mirasının dijitalleştirilmesi ve halk kütüphaneleri: Yalova örneği*. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2010). *Somut olmayan kültürel miras ne demektir?*. 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.kultur.gov.tr/TR,31119/somut-olmayan-kulturel-miras-ne-demektir.html> adresinden erişildi.
- Turan, Ş. (1990). *Türk kültür tarihi*. Ankara: Bilgi.
- UNESCO (2003). *UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Paris: UNESCO. 17 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> adresinden erişildi.
- Valm, T. (2004). *The role of cultural memory institutions in knowledge society*. 19 Temmuz 2014 tarihinde http://confifap.evarussia.ru/upload/conf2005/reports/dokladEn_561.doc adresinden erişildi.